

П РАЛЕТАРЫІ УСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

№ 9 (2848)
9 сакавіка 1977 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

ВЯСНА,

Фота М. БУГЛАКА.

Пленум ЦК КПБ

У Мінску 2 сакавіка г. г. адбыўся V пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

У рабоце пленума ўдзельнічалі першыя сакратары райкомаў, гаркомаў партыі, сакратары абкомаў КПБ, якія не ўваходзяць у састаў ЦК КПБ, сакратары парткомаў на правах райкомаў, першыя намеснікі старшынь аблвыканкомаў, старшыні абласных саветаў прафесіянальных саюзаў і абласных камітэтаў народнага кантролю, першыя сакратары абкомаў ЛКСМБ, група адказных работнікаў ЦК КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР, а таксама кіраўнікоў рэспубліканскіх міністэрстваў, ведамстваў і арганізацый, навуковых і вышэйшых навучальных устаноў.

Пленум ЦК КПБ разгледзеў пытанне «Аб задачах партыйных арганізацый рэспублікі па павышэнню эфектыўнасці вытворчасці, якасці работы і дастойнай сустрэчы 60-й гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі».

З дакладам выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КП Беларусі П. М. Машэраў.

Па абмеркаванаму пытанню пленум Цэнтральнага Камітэта КП Беларусі прыняў адпаведную пастанову.

Пленум разгледзеў арганізацыйныя пытанні.

Членамі Бюро ЦК КПБ выбраны першы сакратар Мінскага абкома партыі У. А. Мікуліч і загадчык аддзела арганізацыйна-партыйнай работы ЦК КПБ І. Ф. Якушаў, кандыдатам у члены Бюро ЦК КПБ — першы сакратар ЦК ЛКСМБ К. М. Платонаў.

У рабоце пленума ЦК КПБ прыняў удзел загадчык сектара Аддзела будаўніцтва ЦК КПСС У. Г. Еўтух.

Сесія Вярхоўнага Савета БССР

З 28 лютага па 1 сакавіка ў Мінску праходзіла пятая сесія Вярхоўнага Савета БССР дзевятага склікання.

Дэпутаты аднадушна прынялі пастанову аб выбранні Івана Яўцеевіча Палякова Старшынёй Прэзідыума

Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

На сесіі былі разгледжаны пытанні «Аб стане і мерах па далейшаму палепшэнню абслугоўвання насельніцтва Беларускай ССР аўтамабільным транспартам» і «Аб рабоце пастаяннай камісіі па

бытавому абслугоўванню насельніцтва Вярхоўнага Савета Беларускай ССР». Па гэтых пытаннях прыняты пастановы.

Зацверджаны Указы Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР.

ПАСТАНОВА

Вярхоўнага Савета Беларускай ССР

Аб выбранні тав. Палякова І. Я. Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР

Вярхоўны Савет Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі пастанаўляе:

Выбраць тав. Палякова Івана Яўцеевіча Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
У. ЛАБАНОК.

Сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
Л. ЧАГІНА.
г. Мінск.

28 лютага 1977 года,

НА НОВЫЯ РУБЯЖЫ

За павышэнне эфектыўнасці вытворчасці і якасці работы, паспяховае выкананне народнагаспадарчага плана 1976 года Беларускай ССР у ліку іншых па выніках Усесаюзнага сацыялістычнага спаборніцтва прызнана пераможцай і ўзнагароджана пераходным Чырвоным сцягам ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ. І сакавіка ў Мінску адбыўся рэспубліканскі сход партыйнага, савецкага, прафсаюзнага і камсамольскага актыву з удзелам кіраўнікоў і перадавікоў працоўных калектываў, прысвечаны ўручэнню Беларускай ССР гэтай высокай узнагароды.

Сход адкрыў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КП Беларусі П. М. Машэраў.

Член ЦК КПСС, намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР У. М. Новікаў, які выступіў з прамовай, пад бурныя апладысменты ўручыў кіраўнікам Кампартыі Беларусі і ўрада рэспублікі, перадавікам вытворчасці пераходны Чырвоны сцяг ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ. Ён перадаў працоўным Беларусі цёплыя словы прывітання і добрыя пажаданні Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнева.

Ад імя Цэнтральнага Камітэта КП Беларусі, Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР, удзельнікоў сходу, усіх працоўных рэспублікі Старшыня Савета Міністраў Беларускай ССР Ц. Я. Кісялёў выказаў лепіскаму Цэнтральному Камітэту КПСС, Савету Міністраў СССР, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ, асабіста таварышу Л. І. Брэжневу сардэчную падзяку за такую высокую ацэнку працы рабочых, калгаснікаў. Інтэлігенцы ў першым годзе пяцігодкі.

У аднадушна прынятым пісьме Цэнтральному Камітэту КПСС, Генеральнаму сакратару ЦК КПСС таварышу Л. І. Брэжневу ўдзельнікі сходу ад імя рабочага класа, калгаснага сялянства, інтэлігенцы, усяго беларускага народа запэўнілі, што камуністы, усе працаўнікі гарадоў і вёсак рэспублікі будуць і ў далейшым няспынна і творча працаваць над ажыццяўленнем гістарычных рашэнняў XXV з'езда КПСС, велічных планаў дзiesiąтай пяцігодкі — пяцігодкі эфектыўнасці і якасці, уносяць дастойны ўклад у вялікую справу камуністычнага будаўніцтва.

У аднадушна прынятым пісьме Цэнтральному Камітэту КПСС, Генеральнаму сакратару ЦК КПСС таварышу Л. І. Брэжневу ўдзельнікі сходу ад імя рабочага класа, калгаснага сялянства, інтэлігенцы, усяго беларускага народа запэўнілі, што камуністы, усе працаўнікі гарадоў і вёсак рэспублікі будуць і ў далейшым няспынна і творча працаваць над ажыццяўленнем гістарычных рашэнняў XXV з'езда КПСС, велічных планаў дзiesiąтай пяцігодкі — пяцігодкі эфектыўнасці і якасці, уносяць дастойны ўклад у вялікую справу камуністычнага будаўніцтва.

Аўтару першай граматыкі

28 лютага ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР адбылося пасвячэнне пасаджэнне вучонага савета, прысвечанае 85-годдзю з дня нараджэння Браніслава Тарашкевіча.

Адкрыў пасаджэнне намеснік дырэктара Інстытута А. Жураўскі. Ён азнаёміў прысутных з біяграфіяй Тарашкевіча, расказаў аб значэнні яго навуковых прац у гісторыі беларускага мовазнаўства.

Пра жыццёвы шлях і грамадска-палітычную дзейнасць Браніслава Адамавіча расказаў старшы навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору А. Ліс, дацэнт БДУ імя У. І. Леніна А. Яновіч гаварыла аб значэнні «Беларускай граматыкі для школ» Б. Тарашкевіча ў станаўленні норм беларускай літаратурнай мовы. Старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КПБ, былы член Цэнтральнага кіраўніцтва КПЗБ М. Архва падзяліўся з прысутнымі ўспамінамі аб сустрэчах з Б. Тарашкевічам.

ЛЕТАПІС СУЧАСНАСЦІ

У Мінску ў Доме кіно закончыўся традыцыйны пяты агляд-конкурс фільмаў, а таксама кінаперыядыкі, выпушчаных кінастудыяй «Беларусьфільм» у 1976 годзе. Гледачы нібы на нейкі час вярнуліся ў недалёкае мінулае — стартавы год дзiesiąтай пяцігодкі, год, багаты на падзеі ў грамадска-палітычным, гаспадарчым, культурным жыцці нашай краіны, рэспублікі, яшчэ раз сустрэліся з героямі мастацкіх фільмаў, якія палюбіліся ім.

У час агляду-конкурсу наш карэспандэнт напрасіў першага сакратара праўлення Саюза кінематографістаў БССР Віктара Турава і дырэктара кінааб'яднання «Летапіс» Валерыя Высокага падзяліцца сваімі думкамі аб развіцці беларускага кінематографа, аб праблемах, якія стаяць перад работнікамі кіно, бліжэйшых планах.

В. ТУРАУ:

— Перш за ўсё хочацца адзначыць, што зараз у беларускім кіно выразна назіраецца паварот да сучаснасці. З пяці конкурсных карцін чатыры прысвечаны сучаснай тэматыцы. Радуе, безумоўна, і жанравая разнастайнасць гэтых карцін. Можна зняць з павесткі дня таксама і праблему сцэнарыяў. Мы выбраліся з той паласы, калі бралі для вытворчасці ўсё, што трапілася пад руку. У нас цяпер ёсць сцэнарны запас, што дае магчымасць планавачы, адбіраць неабходныя творы.

Але праблемы ў нас ёсць. І адна з галоўных — востры недахоп рэжысёраў для асобных аб'яднанняў і мастацкіх, і тэлевізійных фільмаў. Таму мы з году ў год павялічваем колькасць дэбютаў. Так, у конкурсных тэлевізійным мастацкім фільме «Па сакрату ўсяму свету» пад кіраўніцтвам вопытнага пастаюшчыка І. Дабралюбава дэбютавала адрозна чатыры рэжысёры. Зараз запустілі ў вытворчасць мастацкую карціну па апавяданнях Васілія Шукшына. Робяць яе трое маладых выпускнікоў інстытута кінематографіі. Яшчэ адзін выпускнік гэтага інстытута У. Шмакаў працуе над дыпломнай работай — фільмам «Дзверы»... Паступова, думаем, гэты «рэжысёрскі голод» мы пераадолем.

Усё гэта ў сваю чаргу дазволіць вырашыць яшчэ адну немалаважную праблему — праблему якасці нашай прадукцыі. Я ўжо гаварыў аб павароце ў нашым кінематографіе да сучаснасці. Але гэта не азначае, што ваенна-патрыятычная тэматыка знікае з нашых планаў. Мы прапалі рэжысёра Э. Клімава для пастаюшкі фільма па матывах апавесці Алеся Адамавіча «Хатынская апавесць». Цікава задумана работа В. Чацверыкова «Чорная блізка» — аб першых пасляваенных гадах нашай рэспублікі. Рэжысёр Б. Сцяпанав закончыў фільм, які ўмоўна называецца «Узыходжанне на зямлю». У

аснову яго пакладзена канкрэтная біяграфія нашага земляка, выпрабавальніка масмічных выратавальных сістэм, які загінуў пры выкананні службовых абавязкаў.

В. ВЫСОЦКІ:

— За год наша аб'яднанне выпуснае недзе каля 80 фільмаў. На агляд-конкурс мы прадставілі прыкладна трэцюю частку сваёй прадукцыі. Тут і кіначасопісы, і хранікальна-дакументальныя, і навукова-папулярныя, і нават вучэбныя фільмы. Ёсць дзве поўнаметражныя стужкі. Гэта работа рэжысёра-аператара В. Шаталава «Карабель прыліў імя», якая з'явілася ў выніку трохгадовага кругасветнага плавання аўтара на акіянскіх цеплаходах, якія носяць імяны піянераў-герояў. Другая карціна — «Добрая зямля» рэжысёра Б. Сарыхатунава, пастаўленая па сцэнарыю, напісанаму ім сумесна з пісьменнікам Алесем Асіпенкам, — закранае важныя пытанні развіцця сельскай гаспадаркі палескай зоны Беларусі.

Трэба адзначыць, што беларускія дакументалісты ў мінулым годзе асабліва ўвагу звярталі на творы актуальнай тэматыкі. Хочацца нагадаць стужку «На чальнік комплексу», у якой малады рэжысёр Э. Гайдук расказаў аб жыцці і працы жыццёвадоўца. Заслугоўвае ўвагі дэбют рэжысёра А. Чакмянёва ў фільме «Праблема № 13», дзе ідзе размова аб вырашэнні пытанняў надзейнасці машын на аснове распрацовак вучоных Беларускага політэхнічнага інстытута. З мастацтвазнаўчай працай «Тайна знікаюшчых» дэбютаваў рэжысёр А. Карпаў. Праблема сучаснага жыцця з'яўляюцца галоўнымі ў творчай дзейнасці нашых кінадакументалістаў. Вось і зараз закончана вытворчасць фільма рэжысёра П. Аліфранкі «Беларускі эсперыментамент» — аб далейшым удасканаленні планавання вытворча-гаспадарчай дзейнасці ў будаўніцтве.

1977 год — юбілейны год Савецкай улады. Мы рыхтуем некалькі стужак, прысвечаных гэтай вялікай даче. Рэжысёр І. Вейняровіч працуе над фільмам «Гарызонты дарог» па сцэнарыю А. Вялюгіна. Гэта будзе расказ аб росквіце Беларускай зямлі за гады Савецкай улады. Аб падзехах, звязаных з устанавленнем Савецкай улады ў Беларусі, пойдзе гаворка ў фільме «Сто вёрст у рэвалюцыю» рэжысёра М. Ждановіча.

Наш час — багаты на падзеі. І пісаць летапіс сённяшніх дзён — задача складаная і пачэсная.

А. КАЗАННІКАУ.

У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Дазвольце праз вашу газету выказаць самую шчырую падзяку усім, хто павіншаваў мяне з 70-годдзем.

Алесь ЗВОНАК.

Павел Сцяпанавіч МАЛЧАНАЎ

З ПЛЕЯДЫ ПЕРШЫХ

Калі мы гаворым пра нацыянальнае аблічча нашай сцэны, маем на ўвазе пэўных яе дзеячаў, якія сваім талентам і майстэрствам здобывалі ёй прызнанне і славу. У плеядзе першых прафесійных артыстаў беларускага савецкага тэатра імя Паўла Малчанава займае ганаровае месца. Ён праявіў з самага пачатку сваёй дзейнасці разуменне драматургічнага слова як першаасновы характару героя, яго ўвага да гучання гэтага слова па ўсім багацці інтанацыйных фарбаў спрыяла стварэнню яркіх малчанаўскіх персанажаў у п'есах Я. Купалы, Я. Коласа, В. Дуніна-Марцінкевіча, К. Крапівы, В. Палецкага, А. Макаёнка... Школай паглыбленага раскрыцця вобраза праз яго моўную характарыстыку ён лічыў рускую класіку, і пельга забываў іскрытыя дыялянты рэплік і маналогаў яго Пярчыхіна («Мяшчане»), Лукі («На дне» М. Горкага), Сорына («Чайка» А. Чэхава), Федзі Пратасавы («Жывы труп» Л. Талстога), Бобчынскага («Рэвізор» М. Гоголя).

Якасць каштоўная і для акцёра рэалістычнага напрамку творчасці, мабыць, най-

першая. Павел Малчанаў меў такую якасць і сваёй іграй так захапляў глядачоў, што яны ўспрымалі яго герояў цэласнымі мастацкімі характарамі, хоць галоўным чынам чулі, аб чым гаворыць артыст, пераўвасобіўшыся ў сцэнічны персанаж.

Таму менавіта П. Малчанава было даверана ўпершыню ў гісторыі нашай сцэны выконваць ролю Уладзіміра Ільіча Леніна. Ён і сам адчуваў найвялікшую творчую адказнасць за тое, як прагучыць ляснінскае слова з беларускай сцэны, ці пацвердзіцца права артыста на такую ганаровую работу. І атрымаў творчую перамогу, прызнаваю ўсім, хто бачыў П. Малчанава ў «Чалавеку з ружжом» або ў «Крамлёўскіх курантах». Зразумела, ад акцёра роля вымагала і дакладнага пластычнага малюнку, і правільнай жэстыкуляцыі, і партрэтнага грыву, але без умення ў мове перадаць энергію ляснінскай думкі, дыялектычны ход разважанняў і акрэсленыя вышывы рашучых фармулёвак поспеху чакаць было дарэмна.

У гісторыі нашай нацыянальнай сцэны іхавіцца і такая вяршыня акцёрскага май-

старства, як малчанаўскі Гамлет. Зноў жа, артыст так чытаў маналогі, так вёў моўныя паядыні прынца Дацкага з борагамі ў Эльсіноры, што глядачы зноў і зноў адчувалі харавое шэкспіраўскага тэксту, які набываў беларускае гучанне. Ці ж можна здэляляцца прызнанню нашага Гамлета такім. Знаўцам, як прафесар М. Марозаў, які захапляўся спектаклем коласаўцаў у рэжысуры В. Бебутава з Паўлам Малчанавым у галоўнай ролі! Беларускаму Гамлет аднадушна быў прызнаны лепшым у краіне ў 1948 годзе. І такі поспех мае права называцца трыумфальным.

Тэмпераментны і лірычны, засяроджаны і інеўны, вясёлы і гарэзлівы, велічны і нічэжны — якім толькі не быў Паўл Малчанаў у ролях! Галерэя створаных ім персанажаў адзіляе малаўнічасцю і разнастайнасцю. І яна была і будзе прадметам вывучэння для новых пакаленняў беларускіх артыстаў. Бо ён разам са сваім папленікам! пракладаў шляхі і выпрацоўваў традыцыі вялікага мастацтва сацыялістычнага рэалізму на нашай сцэне.

Кастусь ГУБАРЭВІЧ.

Савецкае тэатральнае мастацтва панесла вялікую страту. Пасля цяжкай хваробы памёр вядомы майстар савецкай сцэны, член КПСС, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР, народны артыст СССР Павел Сцяпанавіч МАЛЧАНАЎ.

Нарадзіўся П. С. Малчанаў у 1902 годзе ў в. Івольск Уваравіцкага раёна на Гомельшчыне. Сваю спячочную дзейнасць пачаў у 1926 годзе ў Другім беларускім тэатры (БДТ-2) у Віцебску, а з 1951 года працаваў у Дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Я. Купалы.

Павел Сцяпанавіч — акцёр шырокага творчага дыяпазону, глыбокай жыццёвай праўды, які дасканала валодаў майстэрствам пераўвасоблення. За ўсё сваё багаце творчае жыццё ён сыграў больш як сто роляў, паставіў 15 спектакляў. П. С. Малчанаў упершыню на беларускай сцэне стварыў вобраз У. І. Леніна ў спектаклях «Чалавек з ружжом» і «Крамлёўскія куранты».

Яркае акцёрскае дараванне і шырокі творчы дыяпазон да-

памаглі П. С. Малчанава стварыць выдатныя сцэнічныя вобразы савецкай, рускай і зарубежнай класікі. Такія яго ролі, як Гамлет («Гамлет»), Пярчыхін («Мяшчане»), Яравы («Любоў Яравая»), Дарвідошка («У пушчах Палесся»), Фёдар («Нашэсце»), Доктар («Збыты ўсім») і многія іншыя таксама сталі значным творчым дасягненнем беларускага сцэнічнага мастацтва.

За вялікія заслугі ў развіцці савецкага тэатральнага мастацтва П. С. Малчанаў удастоены звання народнага артыста СССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР, узнагароджаны трыма ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалямі і Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР.

Усе, хто ведаў Паўла Сцяпанавіча, запамінаць яго як цудоўнага майстра сцэны, грамадскага дзеяча і камуніста, які беззапаветна служыў народу.

Светлая памяць аб Паўлу Сцяпанавічу Малчанава назаўсёды застаецца ў сэрцы шматлікіх паклоннікаў яго таленту.

- П. М. Машэраў, Ц. Я. Кісялёў, А. Н. Аксёнаў, А. Т. Кузьмін, У. Е. Лабанок, У. Ф. Міцкевіч, І. Я. Палякоў, А. А. Смірноў, Н. Л. Сняжкова, А. Л. Петрашкевіч, Ю. М. Міхневіч, У. А. Ляпёшкін, Г. Г. Барташэвіч, Т. Ц. Дзмітрыева, А. Л. Грыб, В. С. Белавосцік, К. К. Крапіва, М. Танк, Р. Р. Шырма, М. М. Яроменка, Л. П. Александровская, С. П. Данілюк, А. І. Клімава, А. Я. Макаёнак, І. П. Шамякін, У. В. Мацвееў, С. М. Пучылеў, Т. М. Ніжнікава, Л. І. Ржэцкая, Л. Г. Рахленка, З. Ф. Стома, В. А. Грамыка, З. І. Азгур, Я. М. Палосін, Г. І. Цітовіч, Ф. І. Шмакаў, І. Ф. Міхалюта.

Міністэрства культуры БССР, БРК прафсаюза работнікаў культуры, прэзідыум і праўленне Беларускага тэатральнага аб'яднання, уся тэатральная грамадасць рэспублікі глыбока смуткуюць з прычыны смерці выдатнага майстра беларускай сцэны, народнага артыста СССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі СССР Паўла Сцяпанавіча МАЛЧАНАВА і вызнаваюць глыбокае спачуванне родным і блізкім нябжычка.

ЗАСТАЕЦА Ё ЛЕТАПІСЕ

Коласаўцы нізка схіляюць галовы ў жалобе па выдатнаму майстру сцэны Паўлу Сцяпанавічу Малчанава. Ён быў адным са стваральнікаў нашага тэатра і ў першую чаргу стагоддзя яго існавання з'яўляўся выканаўцам адказных роляў, лепшых з якіх застаюцца ў летапісе вышэйшых ідэйна-мастацкіх дасягненняў беларускага савецкага тэатральнага мастацтва.

Выхаваны на ўзроках рускага акцёрства, характаваў яго П. Малчанаў юнаком спасцігаў у гады навучання ў Маскве, ён здзіўляў і радаваў шырокія колы глядачоў і нас, яго вучняў, партнёраў, папленнікаў. Адмысловае валоданне словам, рухам, жэстам, глыбіннае адчуванне псіхалагічных матываў кожнага кроку героя, арганічнае і натуральнае імкненне да артыстычнага ансамблю, увага да партнёра і да агульнай

танальнасці спектакля, — вось што было ўласціва малчанаўскім паводзінам на падмостках. Ён жыў вобразам ледзь толькі клаў на твар першыя штырхі грыву і да закрыцця заслоны. Цэласнасць вобраза вызначае і цэласнасць уражанняў глядзельнай залы — вось запавет, які ён пакінуў малодшым сябрам і вучням.

Мне даводзілася іграць разам з П. Малчанавым у «Мяшчаных» М. Горкага, «Рэвізоры» М. Гоголя, «Гамлет» Шэкспіра, «Чалавек з ружжом» і «Крамлёўскія куранты» М. Пагодзіна, «Цэнтральным ходзе» К. Губарэвіча і І. Дорскага, і я назаўсёды запаміну малчанаўскія выбухі тэмпераменту, яго насычаныя жывым пачуццём паўзы, нечаканыя інтанацыйныя фарбы ў голасе... Ён умеў глядзець на партнёра вачамі свайго перса-

нажа. Пераўвасобленне было ў яго больш унутранае, чым знешняе, і ў «Гамлет» П. Малчанаў быў Гамлетам, змагаром і пакутнікам, а ў Пярчыхіну з «Мяшчан» заставаўся гарэзлівым жыццёлюбом і мудрым знаўцам жыцця, які пільна адрознівае фальш ад праўды...

Тэатр імя Якуба Коласа гаварыцца тым, што па яго сцэне пачыналася беларуская тэатральная Ленініна, што рабілі мы такі смелы творчы крок, маючы на галоўную ролю сапраўды вялікага майстра, артыста-грамадзяніна, мастака-камуніста Малчанава.

Коласаўцы смуткуюць з прычыны яго смерці. Коласаўцы нізка схіляюць галовы ў жалобе.

Анатоль ШЭЛЕГ,
народны артыст БССР,
Віцебск.

УЗОР, ПРЫКЛАД, ЭТАЛОН

Пяць гадоў назад тысячы ўдзячных глядачоў, сябры сцэны, пісьменнікі віншавалі Паўла Сцяпанавіча з нагоды яго 70-годдзя. Сёлета набліжаўся сакавік, і мы рыхтаваліся выказаць яму зноў сваё захапленне яго творчым подзвігам, бо ў апошнія пяць гадоў, хоць і хворы, артыст не раз радаваў нас сваім адмысловым майстэрствам і выклікаў у зале буру апладысмантаў у аднас высокага мастацтва. 14 сакавіка мы ўручалі ёму кветкі...

Яго няма з намі. І мы перабіраем у памяці свае сустрэчы з ім, каб асэнсаваць урокі вялікага беларускага акцёра рэалістычнай школы. Смела можна сцвярджаць, што Павел Сцяпанавіч Малчанаў для ўсіх, з кім ён працаваў на сцэне і ў кіно, у самадзейнасці і ў БТА, застаецца ўзорам па-грамадзянску адказнага стаўлення да абавязкаў артыста. Ён не іграў ролі, якія абцягалі яго поспех, браўся за складаныя задачы, адчуваючы ўнутраную патрэбу выказаць сваю думку па праблемах, што закрануты драматургам-класікам або пісьменнікам-сучаснікам. Таму такі шырокі і разнастайны яго рэпертуар, таму

ён так захапленна жыў і ў камедыйным свеце драматургіі Я. Купалы, і ў пазіі пачуццёў Н. Хімета, і ў высокай трагедыі Уільяма Шэкспіра, і ў псіхалагічна-завостраных канфліктах п'ес Я. Коласа. Сёння артыст пераўвасобіўся, напрыклад, у Бобчынскага, а заўтра выступіў у ролі Канстанціна Заслонова («Цэнтральны ход» К. Губарэвіча і І. Дорскага)... І ўсё гэта рабілася ім па высокіх крытэрыях сапраўднага мастацтва.

Прыкладам мастакоўскай прынцыповасці былі ўсе паводзіны П. Малчанава — на рэпетыцыі і на прафсаюзным сходзе, на мастацкім савеце і ў таварыскім асяроддзі. Ён не маўніў і не раскідваў кампліменты. Таму яго добрыя слова мы, маладыя і мелодшыя яго таварышы, цанілі і цанім на вагу золата. Ён знаў, што такое сапраўднае каштоўнасць на сцэне. Колькі цяперашніх майстроў набывала вопыт і адчувала сваю ўпэўненасць пад яго строгім і нешматслоўным наглядом, беручы з яго прыклад! Эталонам філіграннай апрацоўкі ролі і асабістай адказнасці за выхад на сцэну заста-

еца для нас П. Малчанаў. І эталон клопату пра агульную справу, пра поспех тэатра як калектыву аднадушцаў — яго, Паўла Сцяпанавіча, жыццё ў тэатры. І не толькі ў нашым, купалаўскім, дзе ён служыў апошнія дваццаць гаў годоў, а і ў тэатры юнага глядача, якому ён разам са сваёй жонкай і другам Любоўю Іванавнай Мазалеўскай аддаваў столькі бескарыслівай энэргіі, густы сіл у якасці рэжысёра і настаўніка. І ў аматарскім руху — сярод заводскіх хлопцаў і дзяўчат, сярод вясковых акцёраў... Ён і знешне выглядаў заўсёды гатовым да творчай дзейнасці інтэлігентам, падцягнутым і засяроджаным, добрычлівым і адкрытым. З яго хацелася і хочацца браць прыклад. Эталон савецкага артыста!

Бывай, дарэгі наш Павел Сцяпанавіч! Ты з намі — як прыклад, як узор, як эталон! Мы паўторым высокія словы ўдзячнасці табе і 14 сакавіка, у твой дзень нараджэння, бо сэрцы нашы помняць тваю адданасць мастацтву, якому ты прысвяціў усё жыццё.

Павел ДУБАШЫНСКІ,
заслужаны артыст БССР.

КРОКІ КАСТРЫЧНІКА

год 1919

Каменцірце Яўген Іванавіч КАЛЕСНІК, старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі партыі пры ЦК КП Беларусі, кандыдат гістарычных навук.

Які гэта быў дзень? Марозны, сонечны ці завірушны, снежны? Толькі пры пільнай патрэбе, пасля доўгіх расшукаў мы можам даведацца пра гэта. Мы ж ведаем яго як дзень, які запаліў новае сонца над нашым краем, сагрэў кожнага сваімі пяшчотнымі промямі. У гэты дзень упершыню ў гісторыі беларускі народ атрымаў сваю незалежнасць і самастойнасць. Дзень гэты стаў днём нараджэння Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

У першы дзень новага года набатам прагучалі словы: «З сённяшняга дня Беларуска Савецкая Рэспубліка становіцца рэспублікай працоўнага народа, рабочых, сялянскай беднаты і чырвонаармейцаў Беларусі». Так гаварылася ў Маніфесте Часовага рабоча-сялянскага савецкага ўрада Беларусі.

З гэтага дня ўся ўлада на Беларусі, адзначалася ў Маніфесте, належыць Саветам рабочых, сялянскіх, батрацкіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў, зямля з жывым і мёртвым інвентаром, лясы, воды і петры, чыгункі, фабрыкі і заводы, банкі становяцца ўласнасцю народа. Маніфест устанавіў раўнапраўе працоўных усіх нацыянальнасцей, што жылі на тэрыторыі Беларусі, адмяніў усе загады і распараджэнні акупацыйных улад, заклікаў працоўных да абароны вялікіх заваёў сацыялістычнай рэвалюцыі, інтэрэсаў працоўнага народа.

5 студзеня Часовы рабоча-сялянскі ўрад БССР прыняў пастанову аб пераездзе са Смаленска ў Мінск. З гэтага дня Мінск стаў сталіцай Беларусі.

Працоўныя Беларусі горача віталі нараджэнне сваёй рэспублікі. «Вітаем!», «Выказваем поўны давер!», «Будзем падтрымліваць Савецкую ўладу ўсімі сіламі і сродкамі!». Такія тэлеграмы ішлі з многіх месц

на адрае урада. У гарадах і вёсках выбіраліся дэлегаты на I з'езд Саветаў рэспублікі.

Ён адкрыўся ў Мінску 2 лютага. Вітаючы ў асобе дэлегатаў з'езда ўсіх працоўных Беларусі, Старшыня ВЦВК Я. М. Свядлоў даў высокую ацэнку іх гераізму і мужнасці ў барацьбе з нямецкімі акупантамі. Ён аб'явіў пастанову ВЦВК «Аб прызнанні незалежнасці Беларускай Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі» і заявіў, што РСФСР заўсёды гатова аказаць брацкую падтрымку беларускаму народу.

З'езд прыняў Зварот да народаў і ўрадаў усіх краін. У ім урачыста аб'яўлялася воля рабочых і сялян Беларусі жыць у міры і дружбе з усімі народамі. Быў выбраны ўрад рэспублікі, зацверджаны герб і сцяг, прынята Канстытуцыя БССР.

Улічваючы пагрозу новай вайны з боку буржуазна-памешчыцкай Польшчы, агульнасць сацыяльна-эканамічных і палітычных умоў Беларусі і Літвы, I Усебеларускі з'езд Саветаў прызнаў неабходным аб'яднаць іх у адзіную Літоўска-Беларускую Савецкую Сацыялістычную Рэспубліку (Літбел).

27 лютага Цэнтральная Выканаўчая Камітэты Беларускай і Літоўскай рэспублік аб'ядналіся. Старшынёю ЦВК Літоўска - Беларускай ССР быў выбраны К. Г. Цыхоўскі, Савет Народных Камісараў узначаліў В. С. Міцкявічус-Капускас.

У пачатку сакавіка адбылося аб'яднанне і камуністычных партый Літвы і Беларусі.

Працоўныя нашай рэспублікі прыступілі да будаўніцтва новага жыцця. Нацыяналізавалі буйныя прадпрыемствы, устанавілі рабочы кантроль над вытворчасцю. У вёсцы ішоў падзел памешчыцкай зямлі, ствараліся саўгасы. Аднак мірнае жыццё парушылі імперыялісты Антанты і

контррэвалюцыйныя сілы. Краіна Саветаў зноў аказалася ў вогненным акружэнні. На тэрыторыю Літоўска - Беларускай ССР уварваліся войскі буржуазна-памешчыцкай Польшчы. Пачалося наступленне Калчака ў Сібіры, на поўдні актывізавалася армія Дзянікіна, да Петраграда рваўся Юдзэніч...

У такі цяжкі момант з 18 па 23 сакавіка адбыўся VIII з'езд РКП(б). Ён прыняў другую Праграму партыі, дзе былі вызначаны задачы на ўвесь пераходны перыяд ад капіталізму да сацыялізму, з'езд заклікаў камуністаў і ўвесь народ адстойваць заваёвы Кастрычніка.

Працоўныя Беларусі распачалі актыўную барацьбу супраць белагвардзейцаў і інтэрвентаў. Камуністы першымі ўступалі ў рады Чырвонай Арміі.

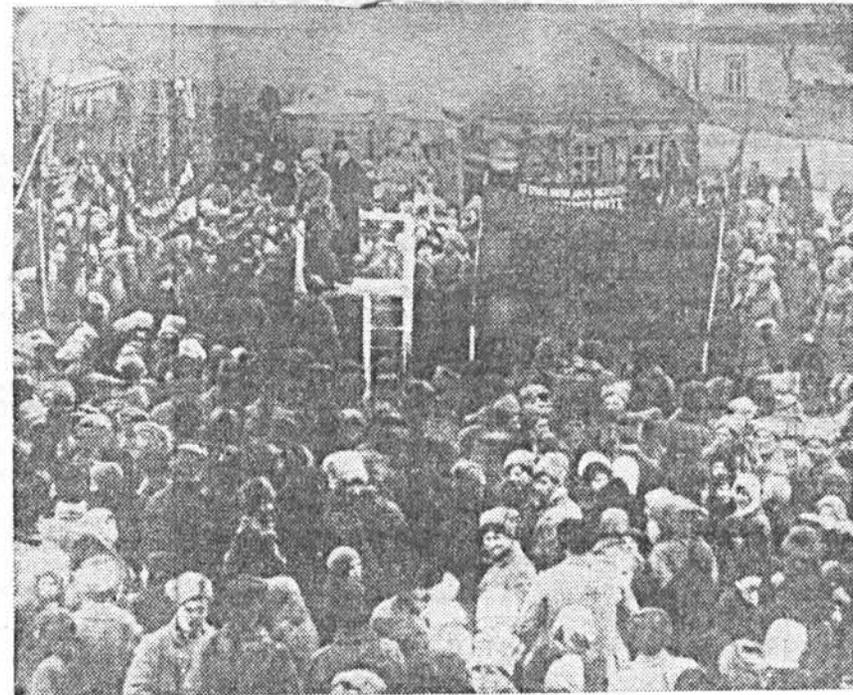
У тыле ворага арганізавалася партызанская барацьба. Партызаны нападлі на варожыя гарнізоны, узрывалі чыгунку, масты. Адважна змагаліся з ворагам рудзельскія партызаны на чале з камуністам М. А. Ляўковым. Каля мястэчка Дукора храбра дзейнічаў атрад пад камандаваннем матроса Андрэя Блажко. 70-гадовы селянін В. І. Талаш быў кіраўніком партызанскага атрада на Палессі. Акупанты паўсюдна адчувалі адпор. Шырокі партызанскі рух разгарнуўся амаль на ўсёй Беларусі. Ён аказаў вялікую дапамогу Чырвонай Арміі, якая адкінула за Урал Калчака, спыніла наступленне на рацэ Бярэзіне белапалкаў, сарвала наступленне Юдзэніча, разграміла дзянікінцаў.

У тыя цяжкія дні адбылася падзея, якую У. І. Ленін назваў «падрасткамі будучыні». 12 красавіка адбыўся першы камуністычны суботнік.

Краіна вяла вызваленчую барацьбу і працягвала будаваць новае жыццё.

Усесаюзны староста Міхаіл Іванавіч Калінін абыходзіць строй чырвоных камандзіраў, выпускнікоў Магілёўскай ваеннай школы пасля ўручэння ім сцяга.

Святкаванне першай гадавіны Дня Чырвонай Арміі ў горадзе Быхаве.

Святкаванне другой гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі на Заходнім фронце.

Здымкі выяўлены і прапанаваны рэдакцыяй Тамарай Чарнуха, супрацоўніцай Беларускага Дзяржаўнага архіва кіна-, фота- і фонадакументаў.

ГОДА паўтара назад, пасля прэм'еры ў куналаўскім тэатры спектакля «Прагакол аднаго пасяджэння», я задала знаёмай тэатральнаму крытыку традыцыйнае пытанне: «Ну, як спектакль?». І ў адказ пачула: «Цікава, але ў жыцці так не бывае». Прызнацца, у думках я паіраізавала над падобнай наўнаско, але даволі хутка давясла прызнацца, што іронія была дачаснай. Сапраўды, цяпер і ў літаратуры, і ў крытыцы прыкметны дзве тэндэнцыі ў падыходзе да работнай тэмы (і не толькі да работнай): у адной з іх відавочна жаданне непасрэдна «перасадзіць»

бочым класе, — пісаў В. Кажэўнікаў, — з'ява радасная. Разам з тым павышаецца і неабходнасць больш удумліва і мэтанакіравана разбірацца ў стане нашай літаратурнай гаспадаркі, у геаграфіі, як кажуць, «мацерыка работнай тэмы».

Як вядома, зварот да важнай і сацыяльна значнай тэмы яшчэ не гарантуе пісьменніку безумоўную мастацкасць яго твора. І трэба сказаць, што многія літаратары, якія асвойваюць работную тэму, знаходзяцца ў складаным працэсе пошукаў мастацкай формы, пакуль што яшчэ не заўсёды адэкватнай зместу. Працэс гэты натуральны і заканамерны, бо жыццё

кнігай у выдавецтве «Мастацкая літаратура», атрымала даволі вялікі крытычны рэзанс — недзе каля дзесяці рэцэнзій і разглядаў у артыкулах. Ацэнка крытыкі была не адназначнай. Асноўныя спрэчкі разгарнуліся вакол вобраза Антаніны Брагінай. Выклікала палеміку і аўтарская пазіцыя, у прыватнасці — адносіны пісьменніка да Антаніны і Аркадзя. Адно крытыкі ўбачылі ў Антаніне Брагінай цэласную і шчодрую натуру, што пакарае сваім маральным здароўем (Д. Тэвекелян, І. Нянько), іншыя ўсумніліся ў вышыні яе духоўнага вобліку (І. Дзянісава, Г. Шчэнікаў) і выказалі думку аб

«Жвавая такая мяшчаначка» — так ахарактарызавала Антаніну свяхруха яшчэ ў час свайго першага знаёмства з ёю. І хоць мы прывыклі з недаверам ставіцца да такіх прамых вызначэнняў, у дадзеным выпадку яно вельмі добра падмацоўваецца кантэкстам апавесці. Сапраўды, Тоня ўладкавала сваё жыццё па-свойму. У свой час яна паступіла ў інстытут не па прызынанню, а пайшла туды, дзе меншы конкурс, выйшла замуж не па каханню, а таму, што засядзлася ў дзеўках (26 гадоў!), выкарыстоўваючы пры тым звычайны набор сродкаў кожнай духоўна беднай, але хітрай жанчыны.

Спачатку яна дагаджала мужу, старалася аберагчы Сцяпана ад «суму і нудоты» сямейнага жыцця, аднак потым, як нарадзілася Волечка, ёй ужо стала не да Сцяпана. Маўляў, цяпер ён нідзе не дзенецца. Але вось тут ён і пайшоў. Праўда, ненадоўга, бо «Тоня яго ніколі не папракала. Тоня яго шанавала і заўсёды ёй усяго хапала, усім яна была задаволеная».

На рабоце Тоня, як і ў асабістым жыцці, свайго не ўпусціць. І «свае сорак рублёў» прэмii адваіць, і «горлам возьме», і «адбрахацца» здолее. У якія толькі канфлікты яна ні ўступала (з начальнікам цэха Важнікаў, з галоўным металургам Шамчуком) і як бы гэтыя канфлікты ні вырашаліся, Тоня застаецца на сваім месцы (ды і ўсе астатнія таксама).

Ну, што ж, не ўсім прызынанне, не ўсім каханне, не ўсім жар-птушка, ды і не вераць такія людзі ў жар-птушку — у іх «чуццё на немагчымае». І ўсё ж не пакідае адчуванне нейкай няшчырасці ўсё тое, што робіць і як жыве Брагіна. Няма ў яе ні сяброў, ні блізкіх людзей. З усімі яна аднолькавая, з усімі гуляе ў дабрачыннасць. Прыходзяць да яе на дзень нараджэння таварышы, людзі, з якімі яна працуе. Настрой ва ўсіх нацягнуты, гаварыць няма аб чым, але Антаніна ўсё гэта разумее — тут жа чарка, другая, трэцяя, і ўжо госці «ажывіліся, цяпер не спыніць», а тут і песня стварае «адчуванне агульнасці». «Тоня не любіла гэтую песню (гаворка ідзе аб песні «Из-за острова на стрежень».—Г. Е.). Але ўсе падхапілі, і яна стала падпяваць».

Нягледзячы на знешні воблік «бой-бабы», Тоня хітра і асцярожная. Тайныя спружыны людскіх учынкаў яна бачыць навывлёт і ўмела карыстаецца імі ў сваіх інтарэсах (ці ў інтарэсах свайго ўчастка, што амаль тое самае, паколькі ёй працаваць з людзьмі, а ім матэрыяльны стымул патрэбны, ды і ёй самой лішнія грошы не пашкодзяць). Выгадна ёй было выкарыстаць прапанаваную Валем Цёсавым селітру — выкарысталася, стала нявыгадна — усё, хопіць. На адкрыццях, прычыповых, бескампрамісных выступленнях яна не зольная, хоць цудоўна, па вопыце работы свайго ўчастка, ведае, што ўльтрагук (на якім будзе сваю дысертацыю галоўны металург завода) станючы выніку не дае; самае большае, што яна дазваляе сабе зрабіць — гэта налічыць «да смешнага малы эканамічны эффект». Праўда, гэтая сітуацыя аўтарам толькі намечана, але не вырашана, завуалювана, і канфлікт, уласна кажучы, так і не адбыўся.

(Заканчэнне на стар. 10).

ПРЫХОД Паўла Місько ў літаратуру не быў такім гучным, як у некаторых яго аднагодкаў і людзей маладзейшых за яго. А між тым гэта праявіў, патэнцыяльны мажлівасці якога з кожнай новай кнігай раскрываюцца ўсё паўней і ад якога наша літаратура можа чакаць вельмі шмат. П. Місько апошнім часам радуе сваёй творчай актыўнасцю, настойлівымі ідэйна-мастацкімі пошукамі і плённасцю гэтых пошукаў. Ён адзін з тых нямногіх нашых празаікаў, хто лёгка і свабодна адчувае сябе ў самых розных жанрах — у дакументальным нарысе, у апавяданні, дзіцячай гумарыстычнай апавесці, у сацыяльна-псіхалагічнай апавесці і інш. Не шмат апошнім часам даводзілася чытаць і такіх рэцэнзій, як «Гнеўная памяць і праўда Беларусі», напісаная П. Місько на ўнікальную кнігу А. Адамовіча, Я. Брыля, Ул. Калесніка «Я з вогнянай вёскі...»

Мне ж асабіста найбольшае сардэчнае ўзрушэнне і эстэтычную радасць прыносілі яго апавяданні. Апаўданае «Поезд ішоў на захад», думаецца мне, — твор вельмі эмацыянальнай сілы і мастацкай пераканаўчасці. Не меншы след у душы чытача пакіне і чалавечна-мудрае, з любоўю напісанае апавяданне «Гусі мае, лебедзі...», у якім на малой плошчы выказана нямаля глыбокіх, хай сабе і не надта «новых» ісцін аб мужнасці, жыццёстойкасці і чалавечнасці нашых маці, нашых бацькоў, нашага народа ў гды страшнага ліхалецця. У апавесцях жа «Калінае дзіце» і «Ціхае лета», увогуле цікавых, не абшлюся і без пэўных выдаткаў. Пралікі гэтыя, на маю думку, кампазіцыйна-сюжэтныя, бо пластыку, гушчыню пісьма, адчуванне роднай мовы П. Місько сцвердзіў ужо на самым пачатку творчасці.

Таму выхад у свет яго рамана «Мора Герадота» я чакаў з нецярплівасцю і з пэўнай трываючай.

Бо што, зрэшты, мы шукаем у кожным новым творы мастацтва? Не толькі яшчэ аднаго напаміну пра гора і слёзы. І, вядома ж, не прыгожыя - судышальныя

П. Місько. Мора Герадота. Раман. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1976.

БЕЛАРУСКИ тэатр імя Якуба Коласа — кніга доктара мастацтвазнаўства, прафесара Уладзіміра Няфёда, выдадзена да 50-годдзя тэатра.

Ул. Няфёд, падзяляючы 50-гадовую гісторыю тэатра на асобныя раздзелы, падае матэрыял у храналагічнай перадаўнасці. Гэта дазваляе нам прасачыць працэс фарміравання творчага аблічча коласаўцаў ад першых дзён да сучаснасці. Стварэнню цэласнай карціны спрыяе і тое, што даследчык апавядае пра тэатр і яго майстроў, не абмяжоўваючыся з'явамі, што адбываліся ўнутры калектыву, а дзялячы спалучаючы працэс творчасці з агульнымі культурнымі праблемамі, уласцівымі беларускаму мастацтву на розных гістарычных этапах яго развіцця.

Калі чытач упершыню знаёміцца з кнігай, то заканамерна ўзнікае пытанне: аб чым новаым ён даведваецца? Што невядомае яна раскрывае перад

Ул. Няфёд. Беларускі тэатр імя Якуба Коласа. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1976.

БЫЦЬ ЧАЛАВЕКАМ

Галіна ЕГАРЭНКАВА

МАРАЛЬНЫЯ АСПЕКТЫ РАБОЧАЙ ТЭМЫ

сённяшняю вытворчасць у сферу мастацтва; абаронцы другой гаворачы аб суверэнітэце мастацтва. Гэты другі пункт гледжання вельмі вобразна выказаў Г. Бакланав у сваім нядоўнім выступленні на старонках часопіса «Вопросы литературы»: «У жыццё, узноўленае сродкамі мастацтва, нельга перасадзіць жывога чалавека з жыцця. Гэта тое самае, што дастаць партрэт з рамкі і на яго месца ўсунуць сваю галаву». На ўсім відзе, параўнанне Г. Бакланав навяня апавесцю М. Гогаля «Партрэт». І мне хочацца некалькі папырыць аналогію. Гогалеўскі персанаж, убачыўшы ў створаным ім партрэце ліхвяра жывы чалавечыя вочы, жахнуўся і ўспрыняў свой твор як праклён мастацтва, а значыць, і як сваю асабістую трагедыю, трагедыю мастака.

Такі паварот тэмы — у плане спецыфікі адлюстравання жыцця ў мастацтве — уяўляецца мне неабходнай умовай аналізу праблемы, названай у загаловку артыкула, бо літаратурнае «перасаджванне» жыцця ў мастацкі твор прымушае ўсумніцца не толькі ў эстэтычнай паўнацэннасці, напрыклад, апавесці ці рамана, але і ў акрэсленасці і выразнасці маральнай пазіцыі пісьменніка.

У творчасці ж некаторых сучасных пісьменнікаў і крытыкаў адносіны паміж рэальнасцю і мастацтвам дзіўна спраціліся. Не выпадкова, мабыць, у апошніх дыскусіях і абмеркаваннях гаворка аб літаратурнай нярэдка падмяняецца ледзь не падлікам эканамічнага ефекту ад таго ці іншага новаўвядзення НТР. Вядома, напісаць пра новаўвядзенне і нават вывучыць яго ў дэталі (сучасны літаратар — чалавек, як правіла, адукаваны) значна лягчэй, чым намаляваць асобы саміх твораў, разабрацца ў складанасці ўнутранага свету сучаснага працоўнага чалавека не толькі ў сувязі з НТР, а першанаперш, у сувязі з глабальнымі сацыяльнымі зрухамі эпохі. «Рост колькасці твораў аб ра-

бочага класа, якое ўскладняецца, яго ўзрастаючая роля ў сусветным сацыяльным, духоўным і маральным прагрэсе, безумоўна, вымагае і новых эстэтычных спосабаў адносін мастацтва да рэчаіснасці.

У сучаснай нашай прозе работная тэма ўзнімаецца даволі часта і на самым разнастайным матэрыяле. Дастаткова назваць хоць бы такіх аўтараў, як В. Мыслівец (апавесці «Гарачая сталь» і «Сакавік — месяц высельны»), А. Каштанав (апавесць «Заводскі раён»), А. Савелічаў (апавесць «Крыўда», раман «Інжынер»), Л. Гаўрылькін (раман «Не магу без цябе»), М. Круль (апавесць «Другі вытворчы»), В. Казько (апавесці «Высакосны год» і «Дзень добры і былай») і інш.

У цэнтры гэтых твораў людзі працы — рабочыя, брыгадзіры, тэхнічныя і навуковыя інтэлігенцыя. Аўтары іх — пісьменнікі самых розных творчых почыркаў. М. Крулю блізкі, напрыклад, рамантычны стыль пісьма; у В. Мысліўца і Л. Гаўрылькіна адчуваецца схільнасць да публіцыстычнай традыцыі; а В. Казько і А. Каштанаву імпаануе аналітычны склад мастацкага мыслення. На мой погляд, апошні кірунак з'яўляецца найбольш плённым у літаратурным асяваенні сучаснасці. Апавесці В. Казько і А. Каштанавы цікавыя яшчэ і тым, што ў іх, пры ўсёй праўдзівасці жыццёвай асновы, няма эфектыўных падзей, «адкрыццяў глабальнага значэння», якія б сваёй эпахальнасцю маглі заславіць характары персанажав, прымусілі б чытача, як кажуць, скрозь пальцы глядзець на мастацкую дакладнасць вобразаў; у іх няма цудав НТР, нафты ў іх не адкрываюць, міністэрствы не рушацца — чытач тут пакінуць, сам-насам з героямі. А ўжо эпоха, час «праглядваюцца» праз чалавека, праз яго ўнутраны свет, праз яго псіхалогію і духоўнасць.

Апавесць А. Каштанавы «Заводскі раён», надрукаваная ў 1973 годзе ў «Новым мире» (летась яна выйшла асобнай

кнігай у выдавецтве «Мастацкая літаратура»), атрымала даволі вялікі крытычны рэзанс — недзе каля дзесяці рэцэнзій і разглядаў у артыкулах. Ацэнка крытыкі была не адназначнай. Асноўныя спрэчкі разгарнуліся вакол вобраза Антаніны Брагінай. Выклікала палеміку і аўтарская пазіцыя, у прыватнасці — адносіны пісьменніка да Антаніны і Аркадзя. Адно крытыкі ўбачылі ў Антаніне Брагінай цэласную і шчодрую натуру, што пакарае сваім маральным здароўем (Д. Тэвекелян, І. Нянько), іншыя ўсумніліся ў вышыні яе духоўнага вобліку (І. Дзянісава, Г. Шчэнікаў) і выказалі думку аб

«Жвавая такая мяшчаначка» — так ахарактарызавала Антаніну свяхруха яшчэ ў час свайго першага знаёмства з ёю. І хоць мы прывыклі з недаверам ставіцца да такіх прамых вызначэнняў, у дадзеным выпадку яно вельмі добра падмацоўваецца кантэкстам апавесці. Сапраўды, Тоня ўладкавала сваё жыццё па-свойму. У свой час яна паступіла ў інстытут не па прызынанню, а пайшла туды, дзе меншы конкурс, выйшла замуж не па каханню, а таму, што засядзлася ў дзеўках (26 гадоў!), выкарыстоўваючы пры тым звычайны набор сродкаў кожнай духоўна беднай, але хітрай жанчыны.

Спачатку яна дагаджала мужу, старалася аберагчы Сцяпана ад «суму і нудоты» сямейнага жыцця, аднак потым, як нарадзілася Волечка, ёй ужо стала не да Сцяпана. Маўляў, цяпер ён нідзе не дзенецца. Але вось тут ён і пайшоў. Праўда, ненадоўга, бо «Тоня яго ніколі не папракала. Тоня яго шанавала і заўсёды ёй усяго хапала, усім яна была задаволеная».

На рабоце Тоня, як і ў асабістым жыцці, свайго не ўпусціць. І «свае сорак рублёў» прэмii адваіць, і «горлам возьме», і «адбрахацца» здолее. У якія толькі канфлікты яна ні ўступала (з начальнікам цэха Важнікаў, з галоўным металургам Шамчуком) і як бы гэтыя канфлікты ні вырашаліся, Тоня застаецца на сваім месцы (ды і ўсе астатнія таксама).

слоў, і не прыкладаў для пераймання. Мы шукаем перш за ўсё адказу на свае пачуцці, на свае думкі, на тых пытанні, якія кожны з нас задае сабе і жыццю. Урэшце, у кожнага з нас ёсць свае, найбольш блізкія нам па духу пісьменнікі, якія робяць нас, гаворачы словамі Я. Скрыгана, «саўдзельнікамі нейкай блізкай яму (пісьменніку.—Г. Ш.) трывогі».

Мінула вайна для нас — не толькі ўспамін, хоць нам ёсць што ўспомніць і з болем, і з годнасцю. Без асэн-

накроўнымі мастацкімі характарамі.

Месца дзеяння рамана можна знайсці на карце — гэта лапкі зямлі ў прамежку паміж чыгункай Брэст-Лунінец і ракой Бобрык. Называюцца рэальныя і крыху змененыя назвы мясцін, вёсак, партызанскіх атрадаў. (Відавочна, і за галоўнымі персанажамі стаяць рэальныя прататыпы). Яшчэ больш лакалізаваны час раманага дзеяння: пачынаецца яно на досвітку 20 чэрвеня 1944

І. Мележа, прыводзіць нярэдка да апісальнасці, публіцыстычнай «маштабнасці», аднастайнасці.

ІІ. Місько ў сваім першым рамана звярнуўся да арыгінальнага прыёму — да асацыятыўна-рэтраспектыўнага паказу падзей. І на многіх старонках дабіваецца бласпярэчнай мастацкай пераканаўчасці, асабліва ў першай частцы твора, дзе дае пра псіхалагічную матывіроўку ўсіх гэтых «рэтраспектыв», пра ўнутрана-кампазіцыйную зладжанасць плана сучаснага

тых шматкроп'яў, да своеасаблівых «рэтардацый», перабівак дзеяння і свабодна ідзе ўслед за аўтарам у свет трызнення-ўспамінаў Мікульскага. На наступных старонках мы даведаемся, як Мікульскі сустрэў свайго ардынарца Эдзіка. А затым ужо сам аўтар пасля чарговага шматкроп'я павадаміляе: «А пра бітву трыццаці танкавай на дарозе Пружаны—Відамля Васіль і так раска-заў...».

Расказ сам па сабе цікавы. Але ж мы не чуем інтанацыйнага голасу ні Васіля, ні Мікульскага ў гэтым пераказе. І нельга паверыць, што Мікульскі ў такім стане можа ўспомніць, што танкі «далучыліся да батальёна капітана Лысенкі» і да т. п. І што гэта дае да нашага ўяўлення пра сам вобраз Васіля і пра мастацкі характар Мікульскага?

Шмат можна гаварыць пра многія сюжэты лініі. Скажам, пра зараджэнне, выпяванне і трагічны канец каханя Аніоты і ўкраінца Васіля Шыпняка. Альбо пра ўзаемаадносінны Мікульскага і яго першага каханя, яго таямніча-прывабнай высковай прыгажуні Валю. Ці пра тую ж тонкасць і далікатнасць у яго адносінах да Аніоты, якую ён кахаў яшчэ пры Васілі і якая стала такой дарагой яму пасля таго, як выцягнула яго з гэтага «мора Герадота».

Ды і сам вобраз Аніоты — бадай, самая вялікая ўдача пісьменніка, якому, дарэчы, вельмі ўдаюцца жаночыя вобразы.

Какуць, што менавіта сапраўдны мастак любіць жанчын і дзяцей. Удаюцца П. Місько і вобразы дзяцей. Варта ўспомніць толькі жакліва сцэну ўдэкаў хлопчыка ад нямецкай аўчаркі, альбо тое, як Эдзік аддае аўтамат другому хлопцу, як паціснулі яны «рукі адзін аднаму — двое дзяцей-салдат, два мужычкі, што заўчасна і назаўсёды развіталіся з дзяцінствам, узятлі ў рукі зброю, і раптам няўмела, саромеючыся, абняліся...».

Кожны самы, здавалася б, эпізадычны персанаж, пралівае пэўную долю святла на цэласную канцэпцыю твора, у якім раскрываецца і пачварная псіхалогія здрадніцтва (Мірон у канцлагеры і Іван Пыкаў у партызанах), і «філасофія» ўсёдазволенасці і маральнай распуцы (вобраз Капюкова). І паўстаюць праявы пастаяннага, непрыкметнага гераізму ў шматлікіх селянскіх сем'ях. І гераізму крыху экзатычна-рамантычнага (бацюшка Гарашун з яго «пропаведзямі»)...

Раман яшчэ раз напаміну нам пра нашу мужнасць і годнасць, паказаў, чаго мы вартыя, як і чаму мы перамаглі такога страшнага ворага, як фашызм.

Генадзь ШУПЕНЬКА.

ПРА НАШУ МУЖНАСЦЬ, ПРА НАШУ ГОДНАСЦЬ

савання мінулага мы не зразумеем многае ў нашым сучасным і ў будучым. І літаратура аб мінулай вайне цікавая для нас не столькі гістарычнай інфармацыяй, колькі яе маральнай, сацыяльнай, філасофскай заглябленасцю, тым што літаратура наша імкнецца даследаваць, кажучы словамі В. Быкава, «не самую вайну (гэта задача гісторыкаў), а магчымасці чалавечага духу, якія праяўляліся на вайне». Наша зацікаўленасць у «ваеннай» літаратуры — зацікаўленасць маральна-філасофская, бо ў вайне праявілася з выключнай яркасцю ўсё тое лепшае, што ёсць у саванна чалавеку.

Пра нашу мужнасць і годнасць сёння мы не зразумеем многае ў нашым сучасным і ў будучым. І літаратура аб мінулай вайне цікавая для нас не столькі гістарычнай інфармацыяй, колькі яе маральнай, сацыяльнай, філасофскай заглябленасцю, тым што літаратура наша імкнецца даследаваць, кажучы словамі В. Быкава, «не самую вайну (гэта задача гісторыкаў), а магчымасці чалавечага духу, якія праяўляліся на вайне». Наша зацікаўленасць у «ваеннай» літаратуры — зацікаўленасць маральна-філасофская, бо ў вайне праявілася з выключнай яркасцю ўсё тое лепшае, што ёсць у саванна чалавеку.

Пра нашу мужнасць і годнасць сёння мы не зразумеем многае ў нашым сучасным і ў будучым. І літаратура аб мінулай вайне цікавая для нас не столькі гістарычнай інфармацыяй, колькі яе маральнай, сацыяльнай, філасофскай заглябленасцю, тым што літаратура наша імкнецца даследаваць, кажучы словамі В. Быкава, «не самую вайну (гэта задача гісторыкаў), а магчымасці чалавечага духу, якія праяўляліся на вайне». Наша зацікаўленасць у «ваеннай» літаратуры — зацікаўленасць маральна-філасофская, бо ў вайне праявілася з выключнай яркасцю ўсё тое лепшае, што ёсць у саванна чалавеку.

года і заканчваецца дзесьці на трэці суткі.

І фабулу рамана можна пераказаць некалькімі сказами. Паранены ў твар (у час «рэйкавага канцэрта») Мікульскі (адно вока ў яго вырвана зусім, другое таксама амаль страціла зрок) і саніструктар Аніота, у якой на вачах гіне яе каханя Васіль (ад перовага ўзрушэння ў яе пераконваецца твар), застаюцца адны сярод палескіх балот, не паспеўшы праскочыць праз заняты немцамі мост на рацэ Бобрык. Цаной нечалавечых намаганяў Аніота выратавае камісара.

Паказ аднаго дня ў жыцці гэтых людзей, якія пераадолелі цяжкія пакуты і раскрылі ўсё сваё душэўнае характава, і займае першую палову рамана. У другой частцы расказана пра два дні, праведзеныя Мікульскім і Аніотай у партызанскім атрадзе, пра адлет камісара ў наш тыл.

Пагадзіцеся, не кожны асмеліцца будаваць на такім фабульным каркасе раман на п'яцсот старонак. Але ж фабула — гэта яшчэ не змест твора!.

У П. Місько ёсць адна вельмі прываблівая якасць, якая шмат абядае ў далейшым, — ён не паўтарае слёбы ні ў адным творы. Кожны раз ён шукае новую тэматыку і праблематыку і новую форму для іх выяўлення. Некаторыя нашы сучасныя раманы — раманы храналагічнай кампазіцыі, якая, не сакрэт, пры адсутнасці таленту такога эпічнага размаху і псіхалагічнай глыбіні, як у

Толькі адзін прыклад. Аніота, змучаная ўпчэнт, адчувае, што не давядзе знясленага Мікульскага. Яна ідзе шукаць якую-небудзь фурманку і трапляе ў рукі Курмеля. Той раскусіў яе адразу і, крыху напрыдурваўшыся, «наводмаш секануў Аніоце далонню па шыю». Яна «не чула, як возчык ірвануў яе за плячо, каб не выпала з вазы, заваліў глыбей у драбіны. Пачула толькі, як крутнуў яе тварам у сена, цікнуў каленам між лапатак, заломваючы, аж хруснула ў плячах, рукі за спіну...».

Чытач ужо прывык да гэ-

Толькі адзін прыклад. Аніота, змучаная ўпчэнт, адчувае, што не давядзе знясленага Мікульскага. Яна ідзе шукаць якую-небудзь фурманку і трапляе ў рукі Курмеля. Той раскусіў яе адразу і, крыху напрыдурваўшыся, «наводмаш секануў Аніоце далонню па шыю». Яна «не чула, як возчык ірвануў яе за плячо, каб не выпала з вазы, заваліў глыбей у драбіны. Пачула толькі, як крутнуў яе тварам у сена, цікнуў каленам між лапатак, заломваючы, аж хруснула ў плячах, рукі за спіну...».

Чытач ужо прывык да гэ-

Толькі адзін прыклад. Аніота, змучаная ўпчэнт, адчувае, што не давядзе знясленага Мікульскага. Яна ідзе шукаць якую-небудзь фурманку і трапляе ў рукі Курмеля. Той раскусіў яе адразу і, крыху напрыдурваўшыся, «наводмаш секануў Аніоце далонню па шыю». Яна «не чула, як возчык ірвануў яе за плячо, каб не выпала з вазы, заваліў глыбей у драбіны. Пачула толькі, як крутнуў яе тварам у сена, цікнуў каленам між лапатак, заломваючы, аж хруснула ў плячах, рукі за спіну...».

Чытач ужо прывык да гэ-

Толькі адзін прыклад. Аніота, змучаная ўпчэнт, адчувае, што не давядзе знясленага Мікульскага. Яна ідзе шукаць якую-небудзь фурманку і трапляе ў рукі Курмеля. Той раскусіў яе адразу і, крыху напрыдурваўшыся, «наводмаш секануў Аніоце далонню па шыю». Яна «не чула, як возчык ірвануў яе за плячо, каб не выпала з вазы, заваліў глыбей у драбіны. Пачула толькі, як крутнуў яе тварам у сена, цікнуў каленам між лапатак, заломваючы, аж хруснула ў плячах, рукі за спіну...».

Чытач ужо прывык да гэ-

Толькі адзін прыклад. Аніота, змучаная ўпчэнт, адчувае, што не давядзе знясленага Мікульскага. Яна ідзе шукаць якую-небудзь фурманку і трапляе ў рукі Курмеля. Той раскусіў яе адразу і, крыху напрыдурваўшыся, «наводмаш секануў Аніоце далонню па шыю». Яна «не чула, як возчык ірвануў яе за плячо, каб не выпала з вазы, заваліў глыбей у драбіны. Пачула толькі, як крутнуў яе тварам у сена, цікнуў каленам між лапатак, заломваючы, аж хруснула ў плячах, рукі за спіну...».

Чытач ужо прывык да гэ-

Толькі адзін прыклад. Аніота, змучаная ўпчэнт, адчувае, што не давядзе знясленага Мікульскага. Яна ідзе шукаць якую-небудзь фурманку і трапляе ў рукі Курмеля. Той раскусіў яе адразу і, крыху напрыдурваўшыся, «наводмаш секануў Аніоце далонню па шыю». Яна «не чула, як возчык ірвануў яе за плячо, каб не выпала з вазы, заваліў глыбей у драбіны. Пачула толькі, як крутнуў яе тварам у сена, цікнуў каленам між лапатак, заломваючы, аж хруснула ў плячах, рукі за спіну...».

Чытач ужо прывык да гэ-

Толькі адзін прыклад. Аніота, змучаная ўпчэнт, адчувае, што не давядзе знясленага Мікульскага. Яна ідзе шукаць якую-небудзь фурманку і трапляе ў рукі Курмеля. Той раскусіў яе адразу і, крыху напрыдурваўшыся, «наводмаш секануў Аніоце далонню па шыю». Яна «не чула, як возчык ірвануў яе за плячо, каб не выпала з вазы, заваліў глыбей у драбіны. Пачула толькі, як крутнуў яе тварам у сена, цікнуў каленам між лапатак, заломваючы, аж хруснула ў плячах, рукі за спіну...».

Чытач ужо прывык да гэ-

БІАГРАФІЯ КОЛАСАЎЦАЎ

Ім? У гэтым сэнсе аўтар кнігі «Беларускі тэатр імя Якуба Коласа» апынуўся ў даволі складаным становішчы. Сапраўды, у асноўным гісторыя гэтага калектыву ім самім ужо напісана, факты, якія тычацца творчага жыцця, рэпертуару, асобных спектакляў, іх рэжысёрскай трактоўкі і асаблівасцей акцёрскага выканання, ім яшчэ раней дакладна выяўлены. І ўсё ж такі, пры ўважлівым знаёмстве з апошняй кнігай Ул. Няфёда, пры параўнанні яе з яго папярэднімі працамі, мы адразу ж заўважаем тое новае, што ўласціва гэтаму выданню.

Аналіз многіх спектакляў стаў больш сціслы (што тлумачыцца памерамі кнігі) і ў той жа час больш глыбокі, навукова абгрунтаваны. Так, напрыклад, разглядаючы спектакль «Мяшчане» М. Горкага, крытык падрабязна спыняецца на трак-

тоўцы вобразаў Акуліны Івануны, Пятра, Таццяны (М. Стройская, С. Скальскі, Т. Бандарчык). Гэта дазволіла яму больш дакладна, чым раней, выявіць пазіцыі рэжысуры спектакля ў выкрыцці мяшчанства як сацыяльнага зла. Калі гаворка ідзе пра пастаноўку драмы «Лес» А. Астроўскага, больш грунтоўна разглядаецца акцёрская работа М. Звездачова (Нешчасліўцаў), падрабязна сказана і пра вобраз Шчасліўцава (А. Ільінскі). У аналіз спектакля ўведзены новы матэрыял аб выкананні роляў Гурмыжскай і Аксюшы артысткамі А. Радзюльскай і М. Бялінскай. Гэта стварэе больш цэласнае ўяўленне аб мастацкіх асаблівасцях спектакля. Такія ж каштоўныя дапаўненні робіць даследчык, разважаючы аб «Беспасажніцы» А. Астроўскага. Своеасаблівае акцёрскае інтэрпрэтацыі вобразаў Агудалавай і Карандышава (А. Радзюльскай, П. Іваной, М. Звезд-

дочаў) больш ярка падкрэслівае тэму адзіноцтва Ларысы ў пастаноўцы В. Дарвішава.

Ёсць яшчэ адна асаблівасць, уласцівая кнізе Ул. Няфёда, якая сведчыць аб сапраўды навуковым, самакрытычным падыходзе даследчыка да сваіх прац. Вядома, што мастацтву супрацьпакізаны догмы. Вельмі часта час уносіць карэктывы ў аднойчы зробленыя крытычныя ацэнкі. Ул. Няфёд прыслухоўваецца да патрабаванняў часу, не баіцца ўдакладніць свае асабістыя, папярэдняе зробленыя высновы. Маю на ўвазе ацэнкі першых паставак тэатра, перанесеных са студыйнай сцэны («Сон у летнюю ноч» У. Шэкспіра і «Эрос і Псіхей» Ю. Жулаўскага). Побач з крытычнымі заўвагамі ў адрас гэтых спектакляў аўтар больш падрабязна і грунтоўна вызначае іх становачы якасці, тую ролю, якую яны адыгралі ў вучэбна-выхаваўчым працэсе.

Вялікую навуковую каштоўнасць надае працы рэпертуарны спіс, змешчаны ў канцы кнігі (з 1924 па 1976 гады), які пэўна і дакладна ўзнаўляе назвы спектакляў, даты іх паставак, імёны рэжысёраў, мастакоў і кампазітараў.

Становачы з'яўляецца тое, што на гэты раз Ул. Няфёд даследуе новы перыяд (папярэдня яго кніга заканчвалася 1959 годам) і разглядае творчы дасягненні тэатра на сучасным этапе. Тэатразнаўца адзначае, што лепшыя пастаноўкі рускай і замежнай класікі («Клоп» Ул. Маякоўскага, «Улада цемры» Л. Талстога, «Марыя Цюэарт» Ф. Шылера) працягваюць рэалістычную лінію тэатра. Падкрэсліваецца, што коласавыя захоўваюць адну з каштоўных традыцый — творчы сувязі з беларускімі пісьменнікамі. Як раней п'есы Я. Коласа, К. Чорнага, К. Крапівы, М. Грамыкі, К. Губарэвіча, так і цяпер драматургія А. Макавіна, І. Шамякіна, Ул. Караткевіча, А. Петрашкевіча, М. Матукоўскага трывала ўваходзіць у рэпертуар тэатра. Некаторыя з п'ес гэтых драматургаў упер-

шыню былі пастаўлены менавіта на коласавскай сцэне.

Сёння побач з імёнамі рэжысёраў С. Казіміроўскага, Б. Эрнына мы бачым на афішы імёны іх малодшых калег А. Смелякова, В. Мазынскага. Паспяховае гастролі тэатра ў 1976 годзе ў Маскве, справаздача перад грамадскацю Мінска — доказ таго, што коласавыя знаходзяцца ў добрай творчай форме. Такія спектаклі, як «Таблетку пад язык» і «Закіюканы апостал» А. Макавіна, «Матухна Кураж і яе дзеці» Б. Брэхта, «Званы Віцебска» Ул. Караткевіча, «Сымон-музыка» Я. Коласа, — з'явы, якія выходзяць за межы дасягненняў аднаго калектыву і становяцца здабыткамі ўсяго нацыянальнага мастацтва. Да гэтых паставак яшчэ неаднойчы будуць звяртацца нашы крытыкі. Сёння ж яны яскрава пацвярджаюць думку, якую выказвае Ул. Няфёд у кнізе: тэатр развіваецца ў рэчышчы рэалістычнага напрамку, чула ўспрымае ўсё прагрэсіўнае, новае, што фарміруецца ў сучасным мастацтве.

Тамара ГАРОБЧАНКА.

«Не ўсе рэзервы яшчэ выкарыстаны ва ўдасканаленні структуры самога збожжавага поля. Не аслабляючы ўвагі да вытворчасці харчовага збожжа, мэтазгодна ў многіх калгасах і саўгасах прадугледзець расшырэнне пасаваў фуражных культур — ячменю, аўса, сорга, зернебабовых...»

Неабходна ўжо ў 1977 годзе рэзка павялічыць валавыя зборы і забяспечыць безумоўнае выкананне заданняў па продажы дзяржаве грэчкі і проса».

З «Пісьма Цэнтральнага Камітэта КПСС калгаснікам, рабочым саўгасаў, механізатарам, вучоным, спецыялістам сельскай гаспадаркі, работнікам прамысловасці, якая пастаўляе вёсцы матэрыяльна-тэхнічныя сродкі, усім працоўным Саюза».

ЖЫТА — ГЭТА ЖЫЦЦЕ

Адышоў у нябыт той час, калі даводзілася ўгаворваць практыкаў карыстацца выведзенымі ў інстытуце гатункамі. Сапраўдным трыумфам над закасацельнымі звычкамі і старымі ўяўленнямі было шэсце па ўсёй рэспубліцы азімай пшаніцы «Міронаў. Я-808». Адначасова з ёй расхісталі непадступныя цвярдзіны коснасці азімае жыта «Белта», авёс «Надзеіны» і «Кондр», многія іншыя культуры. Цяпер ужо самі гаспадарнікі кожную восень асджаюць інстытут: дайце хоць цэнтнер, хоць паўцэнтнера новага гатунку. За наваселаў сёння не трэба агітаваць. Тым большая адказнасць кладзецца на плечы селекцыянераў.

Працаўнікі поля патрабуюць: нам неабходны культуры, якія б не палягалі, не бяліся захворванняў, шкоднікаў, мелі нядрэнныя хлебапяркавыя якасці, дávalі высокую ўраджай. На жаль, сённяшнія гатункі, не адпавядаюць усім гэтым патрабаванням. У лабараторыях, на доследных дзялянках, у цяпліцах вучоныя вядуць настойлівы пошук шляхоў паляпшэння якасці збожжа, павелічэння яго валавых збораў.

У гэтай вялікай справе не адзін ужо раз ім спадарожнічаў поспех. Найбольшая слава выпала на долю азімага жыта «Белта», выведзенага пад кіраўніцтвам доктара сельскагаспадарчых навук М. Мухіна. У рэспубліцы новы гатунак заваяваў у кароткі час больш чым палову ўсіх плошчаў, якія адданы пад гэту культуру. Ахвотна прапашваюць яго на палях Расійскай Федэрацыі, у ГДР. І ўсюды ім задаволены — ураджайнасць жыта дасягае 50 цэнтнераў з гектара. Іменна пастолькі атрымалі летась у калгасе «Аснежыцкі» Пінскага, саўгасе «Брылёва» Гомельскага раёнаў.

Усё больш пацяняе другія культуры ячмень. Звыш аднаго мільёна гектараў займае ён у севазваротах калгасаў і саўгасаў. Сярод розных гатункаў нядрэнна заявіў аб сабе «Мінскі». Цікава, што для выяўлення яго прымянялася абпраменьванне рэнтгенаўстановай. Вынікі атрымаліся выдатныя. У доследных умовах «Мінскі» даваў па 72 цэнтнеры з гектара.

На падыходзе новыя гатункі і іншыя культуры. Вось адзін з іх — азімая пшаніца «Саюз-50». Нарадзіўся ён у год паўвекавага юбілею нашай краіны. Ад таго і назва. Адразж спецыялісты адзначылі — у гэтага гатунка будзе вялікае жыццё. Вядома, «вялікае» на мове спецыялістаў не азначае дзесяцігоддзі. Век новых гатункаў увесь час караецца. Усё больш напружанай становіцца барацьба паміж імі. Перамагаюць лепшыя. Жыта «Беняконскае» «жыло» 25 гадоў. Калі «Саюз-50» пражыве 10—12 гадоў, будзе добра. Ва ўсякім разе аўтары гатунка ўскладаюць на яго вялікія надзеі. Па сваёй урадлівасці «Саюз-50» перавысіў «Міронаўскую-808» на 6 цэнтнераў. А якую б прыбаўку склала гэта ў пераліку на ўсю плошчу, якую займае пшаніца ў рэспубліцы!

У апошнія гады ўсё большая колькасць збожжа адпускаецца на корм жывёле. У нас у рэспубліцы, напрыклад, на гэтыя мэты ідзе больш чым палова вырашчанага ўраджаю. Трэба сказаць, што ў многіх заходніх краінах жывёле выдатковае жыццё яшчэ больш збожжа. Сістэма закупачных цэн на прадукты жывёлагадоўлі і земляробства, якая ўстаноўлена ў нас, дзейнічае якраз у тым жа напрамку: стымулюеца павышэнне суадносін паміж фуражнай і харчовай часткамі ўраджаю на карысць першай. У сваю чаргу адбываюцца змены і ў самой структуры збожжавага кліна. Іменна гэта тэндэнцыя выклікала спрэчкі вучоных на пасяджэнні вучонага савета, на якім мне давалося прысутнічаць у інстытуце земляробства.

Факты пераконваюць: змяніць суадносіны паміж культурамі, што ўстанавіліся з даўніх часоў, не так проста. Тут немагчыма дзейнічаць, кіруючыся толькі аднымі добрымі пажаданнямі.

У Беларусі сярод усіх збожжавых культур найлепш зарэкамендаваў сябе ячмень. Яму належыць усе рэкорды ўраджайнасці. У мінулым годзе ячменю атрымалі па 31,6 цэнтнера з гектара. Прычым цэніцца ён перш за ўсё высокімі кармавымі вартасцямі. Таму за апошнія гады плошчы пад ім адчувальна павялічыліся — да 43 працэнтаў ад усёй плошчы збожжавых. Аднак мяжа пакуль што не ўстаноўлена. Выказваюцца прапановы: ці не адвесці пад яго яшчэ большыя плошчы? Скажам, 60 працэнтаў усяго збожжавага кліна — як у прыбалтыйскіх рэспубліках, скандынаўскіх краінах?

Інстытут і завод раздзяляе толькі шырокая роўная стужка шашы. Вялізныя цэхі завода кідаюцца ў вочы кожнаму, хто праезджае міма. А вось цагляныя будынкі інстытута, што патанаюць у зеляніне дрэў, прыцягваюць мала чыю ўвагу. Эмблема завода — магутны велікан «БелАЗ» — чуд-самазвал. Інстытут сваёй эмблемай прыняў вусаты колас з двума радкамі тугога паўнаважкага зерня. Колькі яго ўмяшчаецца ў кузаве вялізнага аўтасамазвала! І ўсё ж, знаёмчыся з работай інстытута, пачынаеш думаць, што, пэўна, зусім не выпадкова яны аказаліся амаль побач...

ЯК «ПРАГРЫМЕЎ» СТАРШЫНЯ...

У залу я спазніўся — пасяджэнне пачалося. Таго, хто стаяў за трыбунай, няцяжка было пазнаць, хоць ні разу да гэтага я з ім не сустракаўся. Адразж за яго спіной, на сцяне, вісеў плакат з вялікім партрэтам: селекцыянер, заслужаны дзеяч навукі БССР Мікалай Дзмітрыевіч Мухін, намеснік дырэктара Беларускага навукова-доследчага інстытута земляробства. Ніжэй былі здымкі розных відаў раслін, што выведзены ім. Тады ён не быў яшчэ Героём Сацыялістычнай Працы, але імя яго ўжо ведалі даволі шырока.

У той раз я не вельмі ўнікаў у яго расказ аб асаблівасцях розных гатункаў збожжа, затое старанна занатаваў яго думкі аб агульных пытаннях развіцця збожжавай гаспадаркі.

— Я працуюнік монакультуры, — гаварыў вядомы вучоны. — У рэспубліцы гістарычна складалася такое спалучэнне: ячмень, жыта, пшаніца. Калі пашыраць плошчы пад адной якой-небудзь культурай, то трэба забяспечыць і ўмовы для яе вырошчвання. А ў нас іншы раз як атрымліваецца? Плошчы пад пшаніцай вельмі хутка павялічваюцца, аднак ўраджай яе павышаецца марудна...

Селекцыянер прывёў канкрэтныя прыклады: адзін старшыня перадавога калгаса адвёў быў усе лепшыя плошчы толькі пад пшаніцу. Год выдаўся спрыяльны для яе, і старшыня, узяўшы высокі ўраджай, «прагрымеў» на ўсю рэспубліку. На другі год ён зноў пасеяў пшаніцу. Але надвор'е ў той раз выдалася капрызнае, ўраджаю не было. І старшыня зноў «прагрымеў»: паехаў да суседа купляць насенне іншых збожжавых культур. Няўдачы вучылі цаніць традыцыі, гістарычны вопыт, рэальна ўзважваць магчымасці гаспадаркі...

У адзін з апошніх сваіх прыездаў у інстытут земляробства мне давалося прысутнічаць на пасяджэнні вучонага савета. Размова на ім ішла пра тое ж самае, аб чым гаварыў прафесар М. Д. Мухін у той першы раз. Пасяджэнне праходзіла ажыўлена, і гэта адразу кідалася ў вочы.

— Збожжавым культурам трэба адвесці ў севазваротах большыя плошчы, чым яны займаюць цяпер, — настойліва даказвалі адны. — Трэба пашыраць пасаевы ўрадлівага ячменю. Затое бульба магла б і пацясніцца...

Анато́ль СІЛЯНКОЎ

КАРА- ВАЙ на ПО- КУ- ЦЕ

— Нельга пераскокваць праз традыцыі, — гарача пярэчылі другія. — Гэта можа прывесці да непрыемных вынікаў. Варта прыслухацца да меркаванняў практыкаў, што прыраслі да зямлі. А яны не надта аптымістычна глядзяць на такі перагляд пасяўной структуры...

З выступленняў на пасяджэнні вучонага савета вынікаў няўмоўна прысуд часу ў адносінах да земляробства — неабходнасць рэзкага павароту да пашырэння збожжавых культур і ў першую чаргу ячменю. Праўда, такі кірунак праляляўся не ў адных меркаваннях. За апошнія гады збожжавы клін рэспублікі сапраўды значна павялічыўся. Было бачна, аднак, што змены, якія адбыліся, многіх не задавальняюць. Ставілася задача не абмяжоўвацца паўмерамі, а ісці далей, дабівацца найбольшых вынікаў. Тормазам тут было адно — не ўсе з навуковых работнікаў, а таксама і практыкаў аднолькава глядзелі на праблему, на сродкі вырашэння задачы.

У той раз удзельнікі пасяджэння так і не прыйшлі да аднадушнай думкі. Кіраўніцтва інстытута не спяшалася з абагульненнямі — што ж, калі трэба, гаворку можна будзе прадоўжыць і ў менш афіцыйным парадку. Важна, што вучоныя прыйшлі да аднаго — трэба мяняць метадыку планавання, шукаць самыя разнастайныя варыянты суадносін збожжавых культур у севазваротах.

У саюзнікі да ячменю просіцца азімае пшаніца. Яе пасевы ў апошнія гады таксама пацягнулі іншыя культуры. Аднак аўтарытэт яна заваявала не сваімі хлебнакарнымі якасцямі, а добрымі водгукамі работнікаў фермаў. Ураджай яна дае высокі, спажываць яе з вялікай ахвотай. Ды і цэны спрыяюць пшаніцы: хоць яна ідзе ў асноўным на фураж, плацяць за яе больш, чым за фуражны ячмень. Так што, вядома, гаспадарнікі аддаюць ёй перавагу перад іншымі культурамі.

Немалыя плошчы займае авёс. Яго ўраджайнасць дасягае 40 і больш цэнтнераў з гектара. Гэта значыць, не намнога меней, чым ўраджайнасць ячменю. Па сваіх фуражных якасцях ён таксама не ўступае ячменю. У краінах інтэнсіўнай сельскай гаспадаркі ўсю адвадзяць значныя плошчы. Яго добра ёсць жывёла, асабліва маладняк, аўсянае зерне — кампанент камбікармоў для птушкі, кароў, коней. Высокімі кармавымі вартасцямі вылучаецца і аўсяная саломка. Пры ўсім гэтым авёс вельмі непатрабавальны да глебавых умоў.

А вось азімаму жыту ў рэспубліцы не шанцуе. Пасевы яго за апошнія 8—9 гадоў скараціліся больш чым у паўтара разы. І гэта не дзячы на тое, што жыта амаль поўнацэнна выкарыстоўваецца толькі на харчовыя мэты. І на ўраджайнасць яго не можа скараціцца. У апошнія гады яго збіраюць па 23—25 цэнтнераў з гектара. Заўважана занадмернасць: наколькі зменшыліся плошчы пад жытам, на столькі яны пашырыліся пад ячменем і азімай пшаніцай. Ці правамерна гэта?

У мінулым Беларусь лічылася аржаным краем. Пад жытам у 1913 годзе тут было занята больш чым палова пасаваў збожжавых культур. З жыта пяклі хлеб, рабілі квас. Яно падабалася сялянам тым, што расло на самых бедных землях, дзе не вырастала пшаніца і іншыя культуры. Жытнёвай саломай крылі хаты, яе пускалі на подцілі і корм жывёле — многа карысці дала яна селяніну.

Можна і цяпер зайсці ў хлебны магазін, каб пераканацца: чысты аржаны хлеб толькі давай пакупніку. Шкада толькі, што малавата яго. Тыя гатункі, што прадаюцца, выпякаюцца не з чыста аржаной мукі, а з прымешкам пшанічнай. Між тым, гандлёвым работнікам добра вядома: у асартымент добрай булачнай павінен уваходзіць як мінімум саратаўскі калач, украінская паліяніца і духмяны аржаны хлеб.

Аб неабходнасці змяніць адносіны да жыта гаварылася ў дакладзе першага сакратара ЦК КП Беларусі П. М. Машэрава на IV пленуме ЦК КПБ у лістападзе мінулага года. Пастаўлена задача атрымліваць яго па 30—35 цэнтнераў з гектара. Думаецца, што хлебаробам рэспублікі яна пад сілу.

Віна ў гэтым перш за ўсё хлебаробаў нечарназёмнай зоны.

ПАХНУЦЬ ГРЭЧКІ МЯДАМІ

Асабліва наглядна гэты перакос працяўся на лёсе грэчкі — культуры вялікіх магчымасцей, якую здаўна сеюць на нашых землях. У Беларускім навукова-даследчым інстытуце земляробства я сустракаўся з загадчыкам аддзела грэчкі Я. Горынай, гутарыў з ёй аб перспектывах вырошчвання каштоўнай культуры. У самым пачатку размовы Яўгенія Дзмітрыеўна прызналася:

— Не магу без крыўды гаварыць аб грэчцы. Недацэннаюць яе ў нас. Колісь сяляне з усіх культур аддавалі перавагу грэчцы. Ураджай яе быў невысокі, але расла яна на бедных землях. Дасеўкі адначалі як свята. Гэта было звычайна 8—10 чэрвеня, у дзень Акуліны Грачышніцы.

Гэта ў мінулым. Аднак яшчэ і не так даўно грэчка займала ў рэспубліцы немалыя плошчы. У 1950 годзе, напрыклад, яна высевалася на плошчы ў 300 тысяч гектараў. У апошнія ж гады пасевы грэчкі скараціліся ў шэсць разоў.

Многія з адказных кіраўнікоў на гэтую культуру даўно махнулі рукой. Сёй-той выказваецца нават за тое, каб пасевы грэчкі поўнацэнна ліквідаваць. Ва ўсякім разе плаваны рубжы продажу яе дзяржаве — 50 тысяч тон — ніколі не дасягаўся. Насенняводства грэчкі надзвычай запущана. Высеваюцца самыя нізкаўраджайныя гатункі. Колькі разоў ставілася пытанне: ліквідаваць пасевы «Шацілаўскай», пакінуць «Юбілейную». Аднак да парады вучоных не прыслухоўваюцца. Гаспадарнікі што хочучы, тое і робяць. Насенне кожны год завозіцца з Украіны. Размнажэнне эліты не наладжана. У краіне ёсць інстытуты табакі, чаю, рысу, хоць пасевы іх абмяжоўваюцца сотнямі тысяч гектараў. Грэчка ж высевалася ў краіне на 4-х мільёнах гектараў, а селекцэнтры ўсё не было. У даўгу перад аматарамі каштоўнай крупнай культуры і вучонымі. Біялагічныя асаблівасці яе вельмі складаныя, аднак генетыкі, фізіёлагі ў гэтым плане не выдалі амаль ніякіх распрацовак.

Практычна грэчка можа даваць і па 20 цэнтнераў з гектара. Аднак кажуць — справа ў апыленні, іншыя робяць упор на ўгнаенні. А ёсць яшчэ адзін пункт гледжання: грэчцы трэба даць больш вады. Раней яна расла ў вадзе. А калі «выйшла» на сушу, то не змагла хутка прыставацца да новых умоў. Праз яе лісце выпараецца вельмі шмат вады — той колькасці, якая патрэбна для атрымання 20 цэнтнераў зерня з гектара, не выпадае ў зонах вырошчвання грэчкі і за цэлы год. Вось чаму вучоным прапануюць аддаць ёй асушаныя балоты, урадлівія тарфянікі.

І яшчэ адну прапанову выказваюць яны: трэба перавесці вырошчванне грэчкі на прамысловую аснову, падрыхтаваць кадры, забяспечыць іх тэхнікай, насеннем. Як, напрыклад, некалі было ў птушкагадоўлі? Фермы маленькія, кожнае яйка залатое... Зусім іншая справа, калі пачалі будаваць птушкафабрыкі. Нешта падобнае трэба рабіць і з грэчкай. Пакуль што сеюць яе маленькімі «лапікамі» — па 5-6 гектараў у гаспадарцы, ды яшчэ, як зазвычай, на самых горшых землях.

— У апошнія гады становішча з грэчкай усё ж крэху змянілася. Яўгенія Дзмітрыеўна загаварыла аб гэтым іншым тонам. У нашым інстытуце выведзеныя перспектыўныя гатункі — «Жодзінская» і «Зазерская». Па ўраджаю яны выйшлі за рубжы 15—20 цэнтнераў. Гэта ўжо нядрэнна. У нас абсталявана спецыяльная лабараторыя па вывучэнню грэчкі. Створаны селекцэнтры. У інстытуце праходзіла ўсесаюзная нарада па грэчцы. Яна дапамагала прыцягнуць увагу да нашай работы многіх гаспадарнікаў. Так што, думаю, неўзабаве ў гэтай справе можна разлічваць на нейкія зрухі.

Меркаванні вучонага цалкам абгрунтаваныя. Грэчка па сваіх спажывальных вартасцях далёка пераўзыходзіць іншыя культуры. Па саставу амінакіслот, лізіна яна ў некалькі разоў багацейшая за ячмень. У тры разы большая на яе і закупачная цана. У апошні час адкрылі і яшчэ адну якасць грэчкі — яна ўстойлівая да радыяцыі, павышае ахоўныя функцыі арганізма чалавека ад шкодных уздзеянняў. Вось чаму грэчневая адходзі пачала ў вялікіх аб'ёмах купляць Японія. Прадаваць жа іх могуць толькі дзве краіны — СССР і Польшча. Грэчка — традыцыйная «славянская» культура. На захадзе, у ЗША, Канадзе, яе вырошчваюць толькі эмігранты. Вялікія патэнцыяльныя магчымасці грэчкі, высокія спажывальныя якасці яе дазваляюць спадзявацца, што гаспадарнікі ўсё ж павярнуцца да яе тварам.

Адной з прычын, з-за якой не сеялі грэчку, была тая, што яна псавала паказчыкі ўраджайнасці: дае пяць — шэсць цэнтнераў з гектара, а яе ж плюсоўчы да агульнай ўраджайнасці збожжавых. Але ў мінулым годзе прынята пастанова ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па павелічэнню вытворчасці і закупак зерня грэчкі», у якой даручана ЦСУ СССР улічваць пасяўныя плошчы пад гэтай культурай, ўраджайнасць і валавыя зборы зерня яе асобным радком, не ўключаючы гэтыя лічбы ў сярэднія паказчыкі ўліку збожжа па гаспадарках і раёнах. У пастанове ёсць яшчэ адзін важны пункт: устаноўлена выплата 50-працэнтнай надбавкі да закупачнай цаны за зерне грэчкі, якое прадаецца гаспадаркамі звыш устаноўленага плана.

Гэта, безумоўна, прынясе карысць. Але застаецца па-ранейшаму адкрытым пытанне аб апыленні кветак грэчкі. У народзе кажуць: без пчол грэчкі не будзе. І гэта слуш-

на. У мінулым стагоддзі ў Беларусі грэчкі сеялі нават больш, чым жыта. Але тады і пчол было нямала — на сто тысяч вулляў больш, чым цяпер. Сёння таксама добра вядома: дзе ёсць пчолы, там і грэчка родзіцца. Аднак пакуль што з пчалярствам справы ў рэспубліцы не наладжваюцца.

БАТОНЫ ДЛЯ РАГУЛІ...

Пашырэнне плошчы пад пшаніцай і ячменем павінна звязвацца з наяўнасцю адпаведных глеб, кліматычнымі ўмовамі. Гэта не ў меншай меры залежыць і ад эканамічных фактараў. Аднак, як адзначаюць спецыялісты, структурныя зрухі ў вытворчасці збожжа не заўсёды атрымліваюць дастатковае абгрунтаванне.

Неправамернае змяненне структуры пасаваў без уліку канкрэтных умоў і важнейшых фактараў інтэнсіфікацыі магло прывесці да змяншэння валавых збораў збожжа, зніжэння эфектыўнасці выдаткаў у гэтай галіне. Якраз так і адбылося ў некаторых калгасах і саўгасах. У цэлым па рэспубліцы выхад кармавых адзінак з гектара ворыва — важнейшы крытэрыў эфектыўнасці земляробства — павялічваецца больш марудна ў параўнанні з ростам ўраджайнасці. У шэрагу гаспадарак гэты паказчык наогул не змяніўся, хоць ўраджайнасць там і вырасла. Карацей кажучы, тое, што атрымалі на збожжы, страцілі на іншых культурах.

Найбольш відавочныя недаборы дапушчаны ў выкарыстанні лугоў і пашы. На працягу дзесяцігоддзяў ўраджайнасць лугоў складала больш чым 10—12 цэнтнераў з гектара. А яго ж сабекошт намога ніжэйшы, чым збожжа. Лугоў у рэспубліцы нямала: на кожны сто гектараў ворыва прыходзіцца 57 гектараў прыродных кармавых угоддзяў. Але так атрымалася, што збожжа вырошчваюць на корм жывёле, а аб сене дбаюць вельмі мала. Мо таму і сабекошт малака і мяса вельмі вялікі.

З 1965 года вытворчасць збожжы стала для рэспублікі самай прыбыткавай галінай сельскагаспадарчай вытворчасці, яна апырэдзіла жывёлагадоўлю і вырошчванне тэхнічных культур, якія якраз лічацца тут асноўнымі галінамі згодна агульнасаюзнаму падзелу працы, спецыялізацыі эканамічных раёнаў. Як жа гэта атрымалася?

Звесткі паказваюць, што асноўны прыбытак гаспадаркі атрымліваюць за кошт высокай аплаты дзяржаўных закупак збожжа і асабліва за звышпланавы продаж. Цэнамі дзяржава стымулюе развіццё гэтай галіны. Але ж усім вядома, што цэны не могуць быць пастаяннымі. Таксама як і даводзіммыя калгасам і саўгасам планы продажу збожжа, ад якіх у значнай ступені залежыць закупачныя цэны. Перамяшчэнне пасаваў збожжа ў паўднёвыя і паўднёва-ўсходнія раёны краіны дае эканомію ў мільярды рублёў. Там збожжа не толькі таннейшае, але і лепшае. Зразумела, туды і будучы накіраваны асноўныя ўкладанні дзяржавы.

Прамернае стымуляванне адной галіны наносіць, як правіла, шкоду іншым галінам вытворчасці. Мы ўжо гаварылі пра жывёлагадоўлю і тэхнічныя культуры, на якія дзяржава выдаткоўвае таксама немалыя сродкі. А звернемся да гароднінаводства, садоўніцтва, развядзення пчол. Тут таксама нямала праблем. Дзяржаўныя планы закупак каштоўных культур не выконваюцца з году ў год. Распрацаваныя Інстытутам харчавання Акадэміі медыцынскіх навук СССР нормы спажывання гародніны, садавіны задавальваюцца ў рэспубліцы крэху больш чым на палову — горш, чым у іншых рэспубліках. Таму ў бліжэйшы час прыйдзеца звярнуць на гэтыя галіны першачарговую ўвагу. Толькі рабіць гэта трэба не на шкоду збожжавай гаспадарцы.

Вось чаму асноўным фактарам павышэння рэнтабельнасці і павелічэння прыбытку ад вырошчвання збожжа могуць быць толькі ўнутраныя рэзервы — зніжэнне сабекошту, паліпшэнне якасці прадукцыі, удасканаленне структуры пасаваў. Пры такім жа становішчы, якое склалася цяпер, гаспадаркам выгадней прадаваць збожжа, чым карміць ім жывёлу. Гэта лішні раз пераконвае ў неабходнасці працяжыць асыяроўнасць пры пераглядзе структуры пасаваў, асабліва што датычыць суадносін паміж харчовымі і фуражнымі культурамі.

Цяпер вытворчасць збожжа на тры чвэрці падпарадкавана інтарэсам жывёлагадоўлі. Некалі нават малявалі плакаты: у цэнтры — рагуля, паперадзе яе — пышныя батоны, а

ззаду — цыстэрны з малаком. Сёння такіх плакатаў не выпускаюць — схема аказалася глыбока памылковай.

Нават у школьным падручніку па біялогіі адзначаецца: калі жывёла спажывае расліны, то большая частка энергіі, якая ўтрымліваецца ў іх, расходуюцца на розныя працэсы жыццядзейнасці, а толькі 5—20 працэнтаў энергіі харчу — на рост жывёлы. Гэта не можа не навесці на роздум: ці трэба аддаваць жывёле тое, што чалавек можа з'есці сам. Тым больш гэта датычыць такога каштоўнага прадукта, як хлеб.

З практыкі вядома: сяляне раней ніколі не кармілі жывёлу пшаніцай, а давалі ёй толькі сена ды адходы ад хатняй гаспадаркі. У гэтым быў прасты эканамічны разлік — тое, што магло загінуць без карысці, у гаспадарлівых руках ператваралася ў харч для жывёлы. Зараз жа вырошчванне пшаніцы, ячменю на фураж часам робіцца самамэтай. Прычына тут толькі ў адным: збожжавыя культуры ў разліку на гектар даюць больш кармавых адзінак, чым прапашныя і іншыя культуры.

Але дапусцім, што цэны і кармавыя якасці збожжа поўнацэнна адпавядаюць адно аднаму і што гэта сапраўды самы лепшы харч для жывёлы. Ці можна на такой аснове поўнацэнна перайсці на вырошчванне аднаго збожжа? Спецыялісты гавораць: структура пасаваў будзе правільнай, калі не дапускаецца, каб адна культура на адным і тым жа полі высевалася кожны год. Важна таксама, каб і папярэднікі былі добрыя, гэта значыць, яны павінны ўвес час мянцьяца. А як жа гэта зрабіць, калі больш чым палова плошчаў адведзена адной і той жа культурай?

Нярэдка спасылаюцца на прыклад ФРГ, іншых краін — там збожжавыя займаюць звыш паловы ўсіх плошчаў. Але ж трэба адзначыць, што такім шляхам ідуць не ва ўсіх развітых краінах. У ГДР, умовы якой блізкія да ўмоў Беларусі, пасевы збожжавых, наадварот, скарачаюцца. Там падлічылі: прапашныя культуры ў два разы лепш аплачваюць угнаенні, чым збожжавыя. (Параўнаем: у Беларусі кожны кілаграм «мінералкі», N PK, даваў у 1976 годзе 6,5 кілаграма збожжа, 25 кілаграмаў бульбы і 1,3 кілаграма ільну). Ва ўсякім выпадку, нельга дапускаць таго, каб травы і харчовыя адходы прападалі, а жывёлу карміць пшаніцай ды ячменем.

Як відаць, вырошчванне збожжа цесна звязана з яго правільным выкарыстаннем, і перш за ўсё ў рацыёне самога чалавека. А тут таксама пакуль што нямала нявырашаных праблем. У апошні час вядомыя савецкія спецыялісты харчавання К. Пятроўскі і А. Пакроўскі неаднаразова выступалі ў друку, «агітуючы» за больш шырокае ўжыванне малочных каш, іншых раслінных страў у меню чалавека. Выказваюцца меркаванні, што ад празмернага спажывання мяса павялічваецца магчымасць захворвання на рак страўніка і іншых органаў. Нават у «Популярнай медыцынскай энцыклапедыі» сцвярджаецца: найбольш выдзяляецца страўнікавага соку пры спажыванні мяса, найменш — хлеба. Як бы там ні было, але ў вырашэнні гэтай складанай праблемы, думаецца, нельга браць у разлік прыклад адных высокаразвітых краін і скідаць за рахунок вопыт іншых, такіх, як Японія, Італія, Югаславія, дзе ўжыванне хлебных прадуктаў у рацыёне дасягае 80 і болей працэнтаў. А ці можна тут ігнараваць мясцовыя традыцыі, якія выяўляюць у харчаванні, па словах вучоных, найбольшую жывучасць?

Мінулай восенню атрыманы самы высокі ўраджай збожжавых за ўсю гісторыю Беларусі. Валавы збор яго склаў 7,3 мільёна тон, а сярэдняя ўраджайнасць — 27 цэнтнераў з гектара. XXVIII з'ездом КПБ і мерапрыемствамі па выкананню рашэнняў XXV з'езда КПСС прадугледжваецца павялічыць валавы збор збожжа ў канцы пшэнігодкі да 9—10 мільёнаў тон пры ўраджайнасці 32—34 цэнтнераў з гектара. Намянаецца пашырыць пасевы збожжавых культур, давесці іх у 1978 годзе да 3 мільёнаў гектараў — гэта значыць, яны павінны займаць 50 працэнтаў ворнай зямлі, якая ёсць у раёне, калгасе або саўгасе.

Як відаць, праблема вырошчвання збожжа і надалей будзе ўдзяляцца асабліва вялікай увагі. Таму што ад паспяховага вырашэння гэтай праблемы залежаць многія іншыя. Гэтая занадмернасць заўважана даўно. Да хлеба заўсёды ў народзе адносіліся як да святыні. Сялянскі каравай быў нязменным удзельнікам усіх урачыстасцей, яго падносілі на ручніку гасцям, дзялілі на вяселлі, захоўвалі на покуце, на самым пачэсным месцы. Хлебны колас і цяпер уваасабляе магутнасць нашай Радзімы, упрыгожваючы герб нашай краіны.

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6).

Для таго, каб вярнуць Сцяпана, Тоня ідзе на прыліжэнне, адкрыта спекулюе дзіцем, і ўсё гэта не дзеля кахання, а дзеля бачнасці сям'і. Ды ці магчымы такія рэчы пры сапраўдным каханні?

Сцяпан здзіўляецца, чаму Тоня скардзіцца на сваю работу і не можа яе пакінуць. Не, тут, вядома, справа не ў лішніх 50 рублях і нават не ў тым, што Тоня — патрыёт свайго завода; калі яна і патрыёт, дык свайго ўчастка — далей яна не бачыць, не хоча і ўжо не здольна бачыць. Рэальнасць яе — вузкая-практычная. І сапраўды за 12 гадоў работы яна забылася тое, што ведала, кнігі не чытае, нават па спецыяльнасці.

Да «племені хітрага і паразітычнага» аднёс Аркадзя Корзун. І хоць вызначэнне гэта належыць персанажу, на яго аўтар не пашкадаваў чорных фарбаў, пэўнае дачыненне да Аркадзя яно мае. Вельмі ж ужо адцягненыя, агульныя развагі героя. Вядома, ён удзельнічае ў даволі адказным эксперыменце, але эксперымент гэты не з тых, што пагражаюць смяротнай небяспекай і, уласна кажучы, з'яўляецца звычайным абавязкам, усе супрацоўнікі лабараторыі па чарзе ўдзельнічаюць у ім, у тым ліку і жанчыны, якія працуюць у клініцы.

У аповесці А. Каштанова няма ніводнага падрабязна выпісанага характару, які б набліжаўся да станючага ідэалу. Ну, што ж, гэта не страшна.

ўстарэлі і сёння. Ды і як яны маглі ўстарэць, калі, адштурхоўваючыся ад сучаснасці, крытык-дэмакрат нацэляваў іх у далёкую будучыню! У 60-я гады XIX стагоддзя таксама гора рача спрачаліся аб «духоўнасці» новага чалавека, які ў 70-я гады XX стагоддзя спрачаюцца аб духоўнасці «дзелавага чалавека» (успомнім хоць бы палеміку ў рэвалюцыйна-дэмакратычным лагеры вакол вобраза Базарава). Пісараў разумее, што гістарычны час рабочага класа яшчэ не прыйшоў, ён пісаў аб «думаючым пралетарыяце» — сучаснай яму працоўнай інтэлігенцыі. А цяпер, у эпоху разгорнутага будаўніцтва камунізму, «думаючым пралетарыятам» становяцца перадавыя рабочыя людзі ўсёй планеты. У працэсе інтэнсіўнага будаўніцтва будучага грамадства, а значыць, і ў працэсе паглыбленага роздуму аб лёсе цывілізацыі ўцягнуты сёння ўсе працоўныя масы — рабочыя, сяляне, інтэлігенцыя. Трэба думаць — думаць у грамадскай і асабістай практыцы жыцця, работы. Аб гэтым многія творы сучаснай савецкай літаратуры, у тым ліку і аповесці В. Казько «Высакосны год» і «Дзень добры і бывай».

Мне даводзілася пісаць пра прозу В. Казько неаднойчы. І кожны раз, перачытваючы яго творы, я з усё большай увагай углядаюся ў вельмі своеасаблівае пастаноўку і не менш своеасаблівае вырашэнне маральных канфліктаў у гэтай пісьменніка. Усе яго аповесці (і названыя тут, і не названыя) — пра чалавека працы, пра яго складаны і высокі ўнутраны свет. Няхай гэта фэзэнушнікі, шахцёры ці геалагі-золаташукальнікі — усе яны належалі да таго пакалення пасляваеннага рабочага класа, сацыяльны, духоўны і маральны імператывы якога вызначае сёння далейшы лёс чалавецтва. І якім бы канкрэтным ні быў дыяпазон дзеянняў герояў, унутраны сэнс іх заўсёды шырайшы — яны жывуць у сённяшнім дні ў імя заўтрашняга.

У аповесці «Высакосны год» герой прызнаецца: «ФЭЗН я ўжо закончыў даўно. А фэзэнушнікам застаўся назаўсёды, у душы як быццам. Такія мы абодва з табой. На ўсё жыццё падпараваны фэзэнушніцкай папругай з бліскучай спражкай». В. Казько цікавіць у асноўным два перыяды ў жыцці чалавека — юнацтва (якое не заўсёды вызначаецца ўзростам — так, напрыклад, для героя «Высакоснага года», ранняя дзіцінства якога прыпала на вайну, юнацтва—14-16 гадоў, а для Юрыя Малыша з аповесці «Дзень добры і бывай» юнацтва прыйшло ў 24 гады, бо ён стаўле марудна) і сталасць. Пісьменнік быццам ставіць пытанне: як змяняецца чалавек у часе, у вопыце жыцця, ці не бяжыць з гадамі яго ідэалы, ці не апускаецца ён з вышні свайго юначага максімалізму на ўзровень сярэдзінкі.

Трыццацігадовы герой «Высакоснага года» праз усе нягоды і выпрабаванні сіроцтва, галодных пасляваенных гадоў, цяжкай фізічнай работы ў шахтах Сібіры здолеў пранесці высокую патрабавальнасць да самога сябе, а значыць, і тую маральную ўстойлівасць, якая заўсёды была і ёсць першай і найбольш важнай прыкметай высокаразвітай, адухоўленай асобы. У ім жыве вечны дух незадавальнення самім сабой,

аднак гэтая самарэфлексія не разбурае характар, а садзейнічае яго духоўнаму росту, сама-развіццю. Так, у канфікце з начальнікам участка ў шахце Каравым ён не імкнецца апраўдацца сваім бездапаможным становішчам, а шукае і знаходзіць выйсце. Ён спускаецца ў шахту разам з рабочым Свідзернікавым (які незадоўга перад тым ледзь не забіў яго), і ў рабоце, якая практычна была бессэнсоўнай, перамагае Свідзернікава сваёй маральнай трываласцю: «І тое, як я пражыў сёння дзень, што зрабіў, — гэта ўжо не так мала. Калі два чалавекі так уцягваюцца ў работу і іх дыханне зліваецца, ірвецца ад напору, яны могуць яшчэ заставацца ворагамі, але руку адзін на другога наўрад ці падымуць. І жалеа, над якім яны пацеюць, робіцца іх саюзнікам і пасрэднікам».

За плячыма героя — дзедом. Там яго навучылі верыць у дабро, навучылі верыць людзям. І з гэтай высокай верай ён ідзе па жыцці. У героя «Высакоснага года» няма ні інфантальных спакус, ні яшчэ больш інфантальнага скепсісу. Ён ведае, што жыццё складанае і цяжкае, але ён таксама ведае, што сапраўдная радасць жыцця можа быць дасягнута толькі праз дабро — няхай гэта будзе самая цяжкая фізічная праца, ці то чалавечыя слова, за якім, зноў жа, стаіць сумленая праца, і сумленныя, бескампрамісныя ўчынкы.

Герой аповесці «Дзень добры і бывай» Юрыя Малышаў, ці Малыш, як яго называюць таварышы-геалагі, рос зусім у іншы час, ранняя сталасць думкі і вопыту яму не былі дадзены жыццём. Але ён сам выправіўся ў тайгу, пайшоў з апошняга курса інстытута, каб выпрабаваць сябе на трываласць, на чалавечую стойкасць і мужнасць.

Ф. Дастаеўскі ў адной з аповесцей пісаў: «...вядлікадушнасць маладосці цудоўна, але — граша ламанага не варта. Чаму не варта? Таму што тама ёй дастаецца, атрымалася не жыць, усё гэта, так сказаць, «першыя ўражання быцця», і вось паглядзім на вас у працы».

В. Казько правярае сваіх герояў «у працы». Неймаверна цяжкая фізічная праца рабочага ў геалагічнай партыі, шахцёра ў забой, але герой В. Казько — заўсёды герой, які думае, герой-філосаф. Для яго патрэба мыслення, гэта значыць, здольнасць інтэлектуальная, такая ж арганічная, як і патрэба здаровага чалавека ў працы. Аўтар і ваказвае людзей працы, не падмяняючы, як кажучы, праблемы часу праблемамі часовымі.

Суровы месяц пражыў атрад геалагаў-золаташукальнікаў у глухой тайзе. Суровымі былі і фізічныя, і маральныя выпрабаванні. У цэнтры аповесці канфілікт, паміж індывідуалісцкай, кулацкай псіхалогіяй золаташукальніка-адзіночкі Ціхана Іграшына і калектывісцкім светаадчуваннем Малыша, начальніка атрада Калаціліна, рабочага Захара Тадыгешава. Віктару Казько добра вядомы тэхнічны бок працы геалагаў. Але не ён прыцягвае ўвагу пісьменніка, у першую чаргу яго цікавіць унутраныя, псіхалагічныя калізій. Аўтар пазбаўлены ілюзіі лёгкага пераадолення іграшынных. Так, яны ёсць і яны яшчэ моцныя. І хоць гістарычна гэтая спрэчка вырашана перамо-

гай Кастрычніцкай рэвалюцыі і перамогай сацыялізму, кожны асобны чалавек, што сустракаецца з Іграшынным, павінен выйграць гэты бой сам, сваёй уласнай воляй, сваімі перакананнямі і ўчынкамі. Аўтар накідае герояў быццам на ростанях. Золата яны не знайшлі, Насцю, дачку Іграшына, якая гарнула да іх, не прынялі. Аднак, строга кажучы, Насця ўжо і не іграшынская. У фінале аповесці яна пакуль што нічыя. І 24-гадовы Малыш, і 30-гадовы Калацілін зразумелі, што памыліся ў Насці, параўнаўшы яе з бацькам, і цяпер цвёрда ведалі, што яны вярнуцца: «Калацілін адчуў, што яму не хочацца развітвацца з Малышом, Тадыгешавым. Не адпусціць ён ад сябе Малыша. Ёсць, ёсць у ім, Калаціліне, сіла, каб утрымаць яго. І не толькі яго, але і іншых, якія прыйдуць».

На першы погляд можа падацца, што канфілікт у аповесці не тыповы. Хіба характэрны для нашага грамадства іграшынны ў тым канкрэтным вобліку і дэталы быту, якія выпісаны ў творы?

Але ў гэтай вобразнай канкрэтнасці схаваны значныя абстрактныя і нават сімвалічныя. Ціхан Іграшын ўвасабляе сабой не столькі актыўны індывідуалісцкі тып свядомасці і паводзін, колькі ўстойлівае супраціўленне новай духоўнасці сацыялістычнага грамадства, яго калектывісцкай сутнасці. Іграшынны ўвасабляе сабой тое, што ў апошнія гады пачалі называць спажывецкім ладам жыцця і мыслення. А гэта не толькі не знята з парадку дня, але на цяперашнім узроўні матэрыяльнага дабрабыту з'яўляецца пэўнай перашкодай у далейшым развіцці нашага грамадства.

В. Казько не пераносіць прама сітуацыі з жыцця ў свае творы, ён не толькі ўмела адбірае іх, але і абагульняе ў іх нейкія асноўныя працэсы сучаснасці, дае ім ацэнку з пункту гледжання сацыялістычнай маральнасці.

Праблемы маралі, духоўных шуканняў вельмі важныя ў сучаснай савецкай літаратуры. Для пісьменніка, які звяртаецца да тэмы рабочага класа, цэласны воблік эпохі існуе, вядома, не ў яго тэхнічных дасягненнях (аб гэтым пішуць і будуць пісаць вучоныя), а ў чалавеку, што спалучае ў сабе прыватнае і агульнае, канкрэтнае і гістарычнае змест. У В. Быкава ёсць такая думка: чалавек не вызначаецца толькі сваёй професіяй або пасадай, ёсць яшчэ характар, нараў, дабрата ці злосць — гледзячы што пераважае, тое і вызначае чалавечую годнасць.

У лепшых кнігах савецкіх пісьменнікаў (у тым ліку і на рабочую тэму) на першым плане заўсёды ідэал чалавечай, высокадухоўнай асобы, якая выхавана і жыве згодна з прынцыпам камуністычнай маралі. Але камуністычная мараль — не нешта дадзенае аднойчы і назаўсёды, у дыялектыцы гісторыі адбываецца яе станаўленне і рух. Убачыць гэтыя гістарычныя зрухі ў маральна-псіхалагічным складзе савецкага чалавека і занатаваць іх у мастацкіх слоўных вобразах і ёсць пераадаваная задача літаратуры. І замяніць літаратуру ў гэтай яе функцыі не здольны ніякі іншы від духоўнай дзейнасці чалавека.

БЫЦЬ ЧАЛАВЕКАМ

Жыццё Антаніны Брагінай аднабаковае і занадта беднае, вузкае кола яе інтарсаў, душа спіць неспраўдлівым сном. Але яе перавага (сумніцельная!) у тым, што не прыкмячае, як сказаў паэт, ланцуга сваіх «скудных мытарстваў», прымаючы іх за сапраўднае жыццё, знаходзячы ў іх даступнае ёй шчасце і застаючыся «ў тым жа месцы лёсу, як учора».

У апошні час перадавыя людзі планеты ўсё часцей б'юць трывогу з выпадку «пагрозы асрэднічання чалавечай асобы» (выраз Д. Даніна). Заслуга А. Каштанова ў тым, што ён знайшоў гэты тып і адлюстравваў яго, але невыразная, а хутчэй за ўсё апалагетычная пазіцыя аўтара ў адносінах да гераіні сведчыць аб вялікай ступені натуралістычнага падыходу да ўзнаўлення рэчаіснасці. Рэалізм, як вядома, прадугледжвае не толькі аб'ектыўнае адлюстраванне, але і прысуд пісьменніка, своеасаблівы маральны суд над героем. Бо ў канечным выніку і па вышэйшаму этычнаму кодэксу Антаніна Брагіна — істота бездухоўная і амаральная (аб гэтым гаворыць і яе пашлаватая сувязь з Іванам Грынчуком і яе перажыванні ў сувязі з гэтым, якія хутка знікаюць). Такія людзі, жывучы лёгка і бяздумна, па сутнасці тармазяць прагрэс, а не садзейнічаюць яму.

Здавалася б, у «Заводскім раёне» ёсць і антыпод Антаніны — Аркадзь Брагін, малады ручоны - анколаг, асоба, відаць, найбольш блізкая па свайму светапогляду аўтару. Аднак выпісаны ён далёка не з той ступенню псіхалагічнай дакладнасці, як Антаніна. Развагі яго аб сумленні, абавязку, аб сэнсе жыцця абстрактныя, не супадаюць з яго чалавечай практыкай. У каханне яго ні да актрысы Ані, ні да самой Тоні не верыць, таму што і тое, і другое каханне развіваюцца амаль адначасова і гэтаксама хутка знікаюць. Пасланні яго запойнены цытатамі Гейнэ, Льва Талстога, Стэндала, але не шукайце там пачуццяў — іх няма ў душы самога Аркадзя.

Заўсёды былі, ёсць і, мабыць, будуць творы, дзе станючыя ідэалы аўтара не персаніфікаваны, а адлюстравваюцца так ці інакш у аўтарскай пазіцыі. Насцярожае іншае — аб'ектыўнасць пісьменніка часта абарочваецца аб'ектывізмам, а значыць, страчваецца момант мэты, маральнага ідэалу.

Пазіцыя аўтара недакладна выражана і ў кампазіцыі аповесці, у прыватнасці (гэта вельмі важна) — у стварэнні канфілікту. Характэрная стылю А. Каштанова аналітычная апісальнасць хавае ў сабе небяспеку надта блізка падыходзі да матэрыялу і патануць у ім, не заўважыўшы за малымі сутыкненнямі прыніжальных момантаў. Вось гэтай небяспекі і не здолеў пазбегнуць пісьменнік. У шэрагу нязначных падзей, дэталей, у мностве жанравых сцэн (пры адсутнасці асцёўнага, рэзка акрэсленага канфілікту) маральная пазіцыя аўтара расплылася, стала хісткай і, бадай, няўлоўнай.

Больш як сто гадоў назад вялікі рускі крытык Д. Пісараў заўважыў: «Праца сучасных рэалістаў гэтаксама даступна самай слабай жанчыне, як і самаму моцнаму мужчыне. У гэтай працы няма нічога грубага, рэзкага і ваяўнічага. Трэба толькі любіць і разумець агульную карысць, трэба распаўсюджваць правільныя разуменні аб гэтай карысці, трэба знішчыць смешныя і шкодныя памылкі і наогул трэба вясці сваё жыццё так, каб аслабіты дастаток не быў уладкаваны ў шкоду натуральным інтарэсам большасці. Трэба глядзець на жыццё сур'ёзна; трэба ўважліва ўглядацца ў фізіяномію акаляючых з'яў, трэба чытаць і разважаць не дзеля таго, каб правесці час, а для таго, каб выпрацаваць сабе ясны погляд на свае адносіны да іншых людзей і на тую непарывную сувязь, якая існуе паміж лёсам кожнай асобы і агульным узроўнем чалавечага дабрабыту. Адным словам, трэба думаць» (падкрэслена Д. Пісаравым. — Г. Е.).

Мабыць, у маральным аспекце развагі Д. Пісарава не

Так, у спектаклі коласаўцаў «Матухна Кураж і яе дзеці» галоўныя дзейныя асобы ваюць або абслугоўваюць вайну. Таму сігналы трубы або барабана, здавалася б, і не могуць здзівіць глядачоў. Ды толькі здарылася так, што адзін з кульмінацыйных момантаў п'ястаноўкі ўзрушае нас менавіта тым, што грывіць барабан. У яго б'е Катрын. Глуханямая дачка матухны Кураж. Дзяўчына, пазбаўленая радасці мацярыштва. Знешне непрыгожая, па-сялянску грубаватая ў рухах, апранутая ў лахманы... Катрын, Катрын, няўжо гэта ты прымусіш так пранізіліва і трывожна прабарабаниць заклік да змагання супраць цёмнай навалы захопнікаў?! Адкуль твая сіла, што акрылілі цябе і ўзнялі на подзвіг? Чаму ты адзіная так самаахварна прагрывела голасам вайсковага барабана «не!» вайне? Слабая, безбаронная, прыкаваная да маці і да яе фургона з маркітанскім скарбам...

Есць тэатралы, якія лічаць, што актры-

са пачынаецца тады, калі яна зусім адмаўляецца ад спакусы паказаць калі не прыгажосць сваю, дык хоць абаяльнасць нават у самым пачварным абліччы. Калі на ўсіх паводзінах на сцэне вы бачыце, што выканаўца ролі і не чакае сімпатый залы да свайго персанажа. Адмаўленне ад сябе? Магчыма. Але ёсць яшчэ істот-

на ранейшых сцэнічных работах гэтай актрысы мілую ўсмешку і хітраваты позірк прыгажуні. А роля сама пазбавіла яе слоў; адзенне — магчымаці штосьці перадаць красамоўна жэстам і пластыкай руху. Засталіся ў яе распараджэнні толькі вочы і гукі, якія не збіраюцца ў слова, а напружаннем і інтанацыяй раскрываюць (дакладней — намякаюць), пра

сэрца: у боціках ты такая прыгожая, Катрын!..

Актрыса паказвае гераіна на мяжы гратэску. Яе Катрын нават блазнуе. Ва ўсякім разе і так можна зразумець яе незразумелыя воклічы, звароты да маці, умяшальніцтва ў гандлёвыя справы. На свядомы ўчынак такая істота наўрад ці здольна. Яшчэ ў межах сям'і — магчыма. А ў сацыяльным плане — не.

І тут па-брэхтаўску знянцку ў спектакль уносіцца кантрапункт. Катрын бавіцца з дзіцём, нібы маці, ёй хочацца стаць маці, на тое яна і народжана жанчынай... Між тым полк, які абслугоўвае маркітантка Кураж, абкружае горад Гале. Будзе штурм. І там, у горадзе, пераможцы будуць забіваць не толькі салдат праціўніка, а і іх бацькоў, жонак, дзяцей...

Зразумеўшы гэта, Катрын Н. Левашовай робіцца надзвычай спрытнай. Яна не дазволіць, каб забівалі дзяцей! Актрыса вельмі дынамічна, у мастацкім плане псіхалагічна праўды і плакатнай кідкасці выконвае мізансцэны. Яе Катрын б'е ў барабан. Яна кіліца, каб жыхары Гале абудзіліся ад сну, узніклі на абарону горада і сваіх дзяцей... Дзяцей ёй шкада больш за ўсё. Яна пагуляла з дзіцём і адчула сябе маці, зладжвалася, што быць маці — высакародны абавязак і прывілея жанчыны, хараство і веліч жыцця. Грукача барабан. Грывіць барабан. З адчаем і натхненнем, са злосцю і абурэннем б'е Катрын Н. Левашовай па скуры гэтага вайсковага спадарожніка-сігналіста. Ці пачуюць голас Катрын жыхары Гале? Ці пачуюць яе заклік людзі наогул? Пра гэта яна і не думае. Яна робіць справу, пратэстуе супраць вайны... Самаахварна ўчынак!

І таму ў спектаклі Дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа на нейкі момант гэтая квояля спачатку жанчына выглядае адзінай мужняй істотай, разумнай, здатнай змагацца за тое, што ёй дорага. У гучанне брэхтаўскага спектакля актрыса Н. Левашова ўносіць тым самым ноту актыўнага пратэсту супраць вайны. Яе вобраз неардынарны, па-артыстычнаму смела абмаляваны, псіхалагічна дакладна раскрыты. Смерць Катрын — абвінавачанне вайне і яе паматым, у тым ліку і матухне Кураж. Ці не таму такім жалобным сумам ахутаны позірк Кураж — Маркінай у фінальных эпізодах спектакля? Таму, таму...

Барыс БУР'ЯН.

ГРЫМІЦЬ БАРАБАН І КЛІЧА

ны момант у такім смелым пераўвасабленні ў вобраз: адчуванне таго, што лёс гераіні скажа глядачу значна больш за вонкавае аблічча і ўнутраную абаяльнасць.

Ніна Левашова адчула ў сабе такую сілу. Яна перакрэсліла знаёмыя глядачам

што баліць сэрца, аб чым хочучь сказаць вусны гэтай небаракі. І мы ўважліва сочым за духоўнымі перажываннямі Катрын. Яна спачатку выглядае самай «уладкаванай» у сям'і Кураж, бо што ж зробіцца з калекай-дзяўчынай на дарогах вайны, каму яна патрэбна?!

Яе любіць матухна Кураж. І трэба бачыць, як зіхаць вочы Катрын, калі тая пачынае разумець: маці адмаўляецца ад заляцанняў і шчодрых абяцанняў Куража, бо ён патрабуе, каб гэтай... глуханямой... каб ад яе... «Не!» — здаецца, упершыню так рашуча ў абарону спраўдзімай духоўнай каштоўнасці гаворыць Кураж (актрыса Г. Маркіна). Значыць, Катрын будзе з маці. Ёй накіравана ісці разам з гэтай смелай і вясёлай жанчынай. Хай пад кулямі, хай у завею і ў дождж, але — з роднай маці!

Ніводнага слова аб гэтым Н. Левашова не гаворыць, яна гэта іграе ўсім сэрцам. Гэтым жыве яе Катрын. У сумнапачатых вачах раптам успыхваюць прасветленыя агеньчыкі, на губах з'яўляецца ўсмешка — і мы верым таму, што цяпер хвалюе гэтую маленькую жанчыну на вялікай вайне.

Якім позіркам яна праводзіць бляск залатых талераў, што маці бярэ за віно ў салдат! З якой тугой глядзіць услед братам, якія ідуць некуды ў свет, каб ваяваць і загінуць! Катрын жа ведае, што салдаты гінуць, абавязкова гінуць на вайне... А колькі мелодый, не пачутых намі, але адчутых Катрын, «гучыць» у Н. Левашовай, калі яе гераіня ўпершыню ў жыцці прымерае прыгожыя боцікі! Нібы Золушка... Толькі навокал не казка, а суровая ява. І адна толькі маці, шкадуючы няўдалае сваё дзіця, падзеліць з табой радасць, пачуе спеў твайго

Сцэна са спентаіля. У ролях матухны Кураж і Катрын народная артыстка БССР Г. Маркіна і артыстка Н. Левашова. Фота Ул. КРУКА.

Лідзія РЖЭЦКАЯ

ЖЫВУЦЬ У МАЁЙ ПАМ'ЯЦІ СУСТРЭЧЫ

Даўно гэта было. Дваццаты і трыццаты гады. Я даволі часта і — трэба сказаць — з поспехам чытала са сцэны вершы Андрэя Александровіча. У розных гарадах і вёсках, на заводах і ў вайсковых часцях, дзе выступалі канцэртныя брыгады нашага тэатра (Першага БДТ, цяпер імя Янкі Купалы), я заўсёды дэкламавала творы паэта, якія ўспрымаліся слухачамі з вялікай увагай і эмацыянальным уздымам. На некаторых канцэртах прысутнічаў аўтар. Тады ўдзячныя слухачы бурнымі воплескамі сустракалі яго. Мы разам з ім выходзілі на паклон. Невысокага росту, хударлявы, нібы хлапчук, ён сарамліва і нескі смешна кланяўся.

Мне вельмі прыемна было чуць ад Андрэя Іванавіча словы ўдзячнасці і задавальнення ад таго, як я чытаю яго

Сын вядомага беларускага савецкага паэта, члена-карэспандэнта АН БССР Андрэй Александровіч Р. Александровіч збірае кнігу ўспамінаў пра жыццёвы і творчы шлях свайго бацькі. Прапануем увазе чытачоў «ЛіМ» старонкі, напісаныя для гэтага зборніка народнай артысткай СССР Лідзіяй Іванавіч Ржэцкай.

творы. Прыпамінаю, што з асаблівым настроем і глыбокім хваляваннем чытала я «Фабрыку смерці». Гэты верш карыстаўся вялікім поспехам у слухачоў, дзякуючы грамадзянскай узнёсласці і шчыраму гневу паэта супраць панскай няволі і галечы. Да гэтага часу ў памяці жывуць некаторыя радкі:

Краіна родная, царогі крыжавыя,
Квакцые гоманам нахмураных прысад:
Глумілі нас фельдфебелі Расіі,
Ян быццам поле ў буру буйны град.

Свету яснага не бачыў край вянамі,
Грудзі квольны сціскаў халодны мур.
Слова роднае закоўвалася ў камень...

Чытала я яго выдатную «Мяцеліцу». У імклівых рытмах гэтага кароткага верша мяне вабіў заклік да жыцця, да руху, да шчасця... І не сцюжа, не холад, не мяцеліца, а вясна і сонца, радасць новага жыцця, якое прышло на нашу зямлю. — вось што я старалася выявіць у выптанні гэтага твора. Помню, запыталася аднойчы ў Андрэя Іванавіча, ці правільна я разумею і чытаю яго «Мяцеліцу». Ён коратка адказаў мне: як адчуваецца сэрцам, так і чытайце. Калі вясной 1930 года ў Мінск прыехала з Масквы брыгада грамзапісу, каб запісаць на пласцінкі канцэртную праграму з твораў беларускіх паэтаў і нампазітараў, я для яе начытала «Фабрыку смерці» і «Мяце-

ліцу». Рэпетыцыя праходзіла ў клубе імя К. Маркса (на рагу вуліц імя Маркса і Энгельса). Андрэй Іванавіч прымаў удзел, рабіў заўвагі. Гэта зусім зразумела: яму хацелася, каб вершы былі выкананы і запісаны як мага лепш.

На трагічную падзею — смерць С. М. Кірава — паэт адгукнуўся палымным вершам «Сцяна бяспасных». Я вывучыла яго і чытала ў розных аўдыторыях. У суровым маўчанні слухалі людзі напоўнены вялікім гnevам і душэўным болям верш паэта:

Насуюць рэспублікі апошні каравул,
Як вал, праз Ленінград, ад Мінска —
І Паміра —
Ідзе ў Маскву людзей нястрымны гул:
— Будзь памяць вечная табе,
таварыш Кіраў!

У 1937 годзе, калі ўся краіна рыхтавалася шырока адзначыць стагоддзе з дня смерці А. С. Пушкіна, наш тэатр рыхтаваў спектакль па аповеці «Капітанская дачка». Я не была занята ў гэтым спектаклі і сумавала ад таго, што не ўдзельнічаю ў юбілейных мерапрыемствах. І вось аднойчы мы сустракліся з Андрэем Іванавічам, і ў размове пра розныя справы я падзялілася з ім майм смуткам. Гя я ўзрадавалася, калі ён сказаў мне, што напісаў верш, прысвечаны памяці вялікага паэта, што верш яшчэ не надрукаваны

І ён дасць мне рукапіс. У той жа дзень верш быў у мяне. Такім чынам я прыняла ўдзел у пушкінскіх юбілейных вечарах, чытаючы верш «Шлях выпанання». Хацу прыгадаць некаторыя радкі, якія асабліва падабаюцца мне.

Я праезджаю тым маршрутам
Праз беларускі лес-гушчар,
Якім сканяўшы думы ў пугы,
Паэта гнаў у ссылку цар.

І Беларусь тады не знала
Хто быў выпаннік той, — яна
Многакатунная ляскала
Уся ў прыгонных з'яданах.

Ён з імі ішлі! На шлях выпанання
Лягла жаданая зара
І асцяп свайм залінем
Імя прарока-песняра.

Андрэй Александровіч часта бываў у тэатры. Здаецца, не прапускаяў ніводнай прэм'еры. Ён быў сябрам тэатра, любіў яго акцёраў, разумець і шанаваў іх нялёгкаму працу. Успамінаю такі надзвычайны момант у жыцці нашага тэатра, калі вырашалася пытанне пра стварэнне лепшых умоў для яго творчага росту. Гаворка ішла аб пастаяннай стацыянарнай базе, аб ліквідацы вандроўнага жыцця «на колах». Група нашых вядучых акцёраў, і я разам з ім, вырашылі пайсці ў Наркamat асветы (тады пытаннямі тэатра займаўся Народны камісарыят асветы). І паставіць пытанне пра ліквідацыю цяжкіх умоў вандроўнага жыцця. На дапамогу мы запрасілі Андрэя Іванавіча Александровіча. І трэба сказаць, што яго актыўны ўдзел у гутарках спрыяў поспеху справы. Было прынята рашэнне, што сталіца рэспублікі Мінск з'яўляецца пастаяннай базай Першага беларускага дзяржаўнага тэатра, які цяпер носіць імя Янкі Купалы.

Жывучь у маёй памяці сустрачы з ім, нашым таленавітым песняром, добрым душэўным чалавекам.

АПОШНІМ часам на старонках «Літаратуры і мастацтва» друкаваліся артыкулы, прысвечаныя народным промыслам рэспублікі і тым праблемам, якіх яшчэ нямае ў народным мастацтве ў нашы дні. Адна з іх — праблема падрыхтоўкі кадраў для мастацкай прамысловасці рэспублікі.

Як вядома, даўней майстэрства плесці вырабы з лазы альбо выразаць цацкі з дрэва сын пераймаў ад бацькі або дзеда, сусед — ад суседа. Кожны майстра стараўся не дакладна пераймаць форму і аздабленне вырабу, а ўносіць нешта сваё, на свой густ і лад. Так, з пакалення ў пакаленне, развіталася і шліфавалася народнае мастацтва.

Цяпер жа моладзь набывае навыкі валодання тым ці іншым рамяством у прафесіянальна-тэхнічных вучылішчах.

У адным з іх, Бабруйскім МПТВ-15, мне давялося 6 гадоў працаваць майстрам вытворчага навучання. І мяне не можа не хваляваць тое, як рыхтуюцца ў ім спецыялісты для мастацкіх промыслаў рэспублікі. А прычыны для такога хвалявання ёсць.

Вучылішча здабыло сабе славу шматлікімі прызамі і медалямі, атрыманымі на ВДНГ СССР. Сюды часта прыязджаюць госці не толькі з нашай рэспублікі, але і з-за мяжы. Тут ім паказваюць экзатычна аформленыя «самімі вучнямі» пакоі, музей вучнёўскіх работ, якія дэманстраваліся на розных выстаўках і г. д.

Усё гэта нібы і добра. Але давайце паглядзім, каго рыхтуе гэта вучылішча, заглянем у глыбіню, як кажуць, у будні...

Вучылішча, якое рыхтуе спецыялістаў для мастацкай прамысловасці рэспублікі, павінна даваць навыкі валодання такім традыцыйным для Беларусі мастацтвам, як саломалляцтва, лазаплаценне, пляценне карункаў, ткацтва, бондарная справа і інш. Тым больш, што вучыцца ў

нас ёсць у каго. На Беларусі жывуць і творча працуюць такія праслаўленыя майстры народнага мастацтва, як В. Гаўрылюк, К. Арцёменка, М. Кулакоў, Р. Мамаев, Т. Агафоненка, Л. Лось і многія іншыя.

Але з гэтымі майстрамі вучні бабруйскага вучылішча амаль не сустракаюцца. Праўда, адзін раз была запрошана ў вучылішча Вера Арцёмаўна Гаўрылюк з Брэста, толькі не для перадачы свайго

і падтрымаць яго традыцыі. Але што ўяўляе сабой гэты музей?

Асобны будынак, узведзены побач з вучэбным корпусам і майстэрнямі, вельмі аддалена нагадвае беларускае жыллё. Ганак выкананы ў стылі «ампір», дах пакрыты бляхай, пафарбаванай «пад дрэва», — гэта і безгустоўна, і не адпавядае традыцыям.

У музеі сабраны прасніцы, лыжкі, «рубель» для бялізны, «каталкі» і інш. Усё

старшы майстар-мастак адказаў: заказчыку падабаецца. Але чаму навучаць вучэнцаў у вучылішчы, якому мастацтва? — «Мастацтва» эклектыкі і пераймання?

З першых заняткаў літаральна кожны вучань любой групы па гатоваму накіду, распрацаванаму майстрам, пачынае капіраваць твор. Аваладаўшы тэхніку выканання, вучань з дня ў дзень, з году ў год паўтарае аперацыю. А калі ж займацца творчасцю? І дзе, калі ні ў мастацкім прафтэхвучылішчы, павінны вучыцца працаваць самастойна, творча?

Можа скласціся ўражанне, што ў вучылішчы няма ўмоў для заняткаў ці няма добрых майстроў. Зусім не. Цудоўныя класы, выдатнае абсталяванне — усё ўмовы для навучання. Працуе тут і вялікі атрад мастакоў-педагагаў, якім ёсць чаму навучыць сваіх вучняў. Але выраб прадукцыі для рэалізацыі, план-заказ, адсутнасць спецыяльна распрацаваных вучэбных праграм і пагоня за медалямі — перашкаджаюць выхаванню добрых спецыялістаў.

Мо я памылюся, але мне здаецца, што Бабруйскаму МПТВ-15 патрэбна мяняць арыентацыю і рыхтаваць сапраўдных спецыялістаў для народных промыслаў, якія былі здольны адраджаць і развіваць далей традыцыі народнага беларускага мастацтва.

М. ШКУТ,
аспірант Інстытута мастацтвазнаўства,
этнографіі і фальклору АН БССР.

МОДНА, АЛЕ ЦІ НАРОДНА?..

майстэрства пляцення з саломкі, — для ўдзелу ў здымках кінафільма аб вучылішчы.

Затое ў 1969 годзе з Мсцёр, праслаўленага цэнтра палехскага роспісу па лаку, дырэктарам МПТВ-15 быў запрошаны майстар Г. М. Чарняў. Ён стаў навучаць юнакоў палехскаму промыслу, які не мае нічога агульнага з традыцыйным беларускім роспісам.

У 1976 годзе ў вучылішча прыехаў з Урала майстар па мастацкай апрацоўцы каменя. Ён таксама з новага навучальнага года перадае навучанцам майстэрства гэтага промыслу. Не бяда, што няма сыравіны (майстар прывёз з сабой чамадан камянеў), і што ў нас няма традыцый апрацоўкі каменя. Але куды пашлюць такога спецыяліста пасля заканчэння вучылішча? Хіба на Урал?

У Бабруйскім МПТВ створаны музей народнай творчасці. Гэтае высакароднае пачынанне і майстроў, і выпускнікоў, і вучняў вучылішча варта падтрымаць. Іменна музей можа і павінен дапамагчы вучням зразумець і ацаніць прыгожае ў народным мастацтве, пераняць

гэта вельмі падобна на старадаўнія рэчы. Але, калі прыгледзецца, можна заўважыць свежыя сляды алоўка, пах абпальвання і вучнёўскі стыль работы. Навошта гэта?

Побач з музеем «народнай творчасці» ўзводзіцца цагляны будынак — дом-музей мэблі ўсіх стагоддзяў. Атрымана заданне ад дырэктара распрацаваць інтэр'еры ў стылі барока, ракако, ампір. А дзе ж месца для традыцыйнай беларускай мэблі? Дзе месца для традыцыйнага беларускага мастацтва?

Цяпер у вучылішчы выпускная група выконвае адказы заказ за рубж — вялікую колькасць дэкаратыўных пано пад назвай «Зімовы вечар». Пано выконваецца ў тэхніцы інкрустацыі саломкай, якая аздаблена роспісам па лаку (пад палех). Ніякім мастацкім саветам гэты «ўзор» не зацвярджаўся. На пытанне, чаму так,

АД РЕДАКЦЫІ. З гэтым пісьмом мы азнаёмлі членаў Саюза мастакоў БССР У. Басальгі і Ф. Валадзько. Ніжэй друкуем іх каментарыі да ліста М. Шкута.

БАБРУЙСКАЕ МПТВ-15 — адзінае ў рэспубліцы, якое рыхтуе майстроў некаторых відаў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва (керамістаў, інкрустараў, разьбяроў на дрэву). Таму можна зразумець цікавасць да яго тых спецыялістаў, якія займаюцца праблемамі народнага мастацкіх промыслаў і якіх хваляюць пытанні падрыхтоўкі кадраў.

Пасля наведання бабруйскага вучылішча заўсёды ўзнікае складанае пачуццё. З аднаго боку, радуе высокае майстэрства вучняў, іх працавітасць і зацікаўленасць, з якой яны авалодваюць прафесіянальнымі навыкамі. Пакідае добрае ўражанне і выдатная вучэбна-матэрыяльная база вучылішча. З другога боку, здзіўляе нейкая пампезнасць, паказная «экзотыка», эклектычнасць у афармленні памяшканняў, асабліва сталовай. Мастацкі густ тут уступіў месца паказнай папышлівасці.

З работамі навучэнцаў вучылішча глядачы знаёмы па шматлікіх выстаўках народнай мастацкай творчасці. У гэтых работах заўсёды адчуваецца майстэрства выканання, але, як правіла, яны несамастойныя па сюжэтах, кампазіцыйнай пабудове. Гэтыя работы трэба разглядаць як вучэбныя, а не як творчыя. А ў такім разе іх месца на спецыяльных выстаў-

«НАВАТАРСТВА» — БЕЗ ТРАДЫЦЫЙ

ках, якія паладжаюцца ў сістэме прафесіянальна-тэхнічнай адукацыі, а не на выстаўках народнай творчасці.

Арганізацыя вучэбнага працэсу ў вучылішчы патрабуе сур'ёзнага аналізу. Аднак і сёння многае відавочна. Навошта, напрыклад, на працягу многіх гадоў (з 1969 года) навучэнцы асвойваюць роспіс у манеры і тэхніцы «палеха»? Незразумела, якая патрэба рыхтаваць для рэспублікі майстроў па апрацоўцы каменя?

Мы не супраць таго, каб навучэнцы знаёміліся з мастацкімі промысламі народаў СССР. Наадварот! Гэта спрыяе развіццю вобразна-мастацкага мыслення, эстэтычнага густу, станаўленню творчай індывідуальнасці. Менавіта на развіццё такіх каштоўных для майстра-мастака якасцей і нацэлена калекцыя работ майстроў мастацкіх промыслаў Саветаў Саюза, якая сабрана ў вучылішчы. Але

ж знаёміцца — не значыць авалодаць тэхнікай выканання таго або іншага віду промысла.

Цяпер аб заказе. Празмернае захваленне ў вучылішчы заказнымі работамі па мастацкаму афармленню розных аб'ектаў у горадзе і за яго межамі не прыносіць карысці навучэнцам. Па-першае, работа над заказамі алрывае ад вучобы, ад заняткаў па спецыяльных дысцыплінах, прадугледжаных планам. Акрамя таго, трэба разабрацца, а ці не выглядаюць навучэнцы дэльтантамі-прадпрымальнікамі? Якая якасць іхніх работ? Які мастацкі савет прымае і ацэньвае гэтыя работы?

Відаць, ёсць неабходнасць удакладніць, якіх жа спецыялістаў павінна рыхтаваць вучылішча. Калі майстроў для народных мастацкіх промыслаў (фабрык мастацкіх вырабаў) — тады іх трэба рыхтаваць у адпаведнасці з патрэбамі, адлюстраванымі ў заяўцы Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР. У гэтым

выпадку вытворчую практыку навучэнцы павінны праходзіць на тых фабрыках, куды яны будуць накіраваны на работу.

Сёння ж вытворчая практыка, якую вучні атрымліваюць у вучылішчы, арыентуе іх на афарміцельскія работы. Для работы ў прамысловасці яны не падрыхтаваны. Іх больш вабіць прафесія мастакоў-афарміцеляў, хаця для такой дзейнасці не хапае адпаведных ведаў, навыкаў. У гэтым адна з галоўных прычын таго, чаму выпускнікі Бабруйскага МПТВ-15 «не прыжываюцца» на прадпрыемствах народнага мастацкіх промыслаў.

Сістэма падрыхтоўкі вучняў, якая склалася ў Бабруйскім МПТВ-15, вымагае пільнай увагі Камітэта Савета Міністраў БССР па прафесіянальна-тэхнічнай адукацыі, якому падначалена вучылішча, і Саюза мастакоў БССР, які таксама нясе адказнасць за якасць падрыхтоўкі кадраў для народнага мастацкіх промыслаў рэспублікі.

Ф. ВАЛАДЗЬКО,
член камісіі Саюза мастакоў БССР па
рабоче з народнымі майстрамі і самадзейнымі мастакамі.

У НАС у рэспубліцы няма навучальнай установы, якая рыхтавала б мастакоў, творчых работнікаў для народнага мастацкіх промыслаў. Гэтую задачу магло б, бадай, выконваць Бабруйскае мастацкае прафесіянальна-тэхнічнае вучылішча. Там ёсць усё ўмовы для гэтага.

Вучылішча рыхтуе майстроў-выканаўцаў для мастацкіх фабрык. І гэта добра. Але паглядзім, ці адпавядаюць яны свайму прызначэнню.

Мне давялося шмат гадоў быць галоўным мастаком у сістэме мясцовай прамысловасці. І я часта сустракаўся з выпускнікамі вучылішча, якія прыходзілі да нас на працу. З горыччу прыходзіцца зазначаць, што нярэдка яны не знаходзяць прымянення на месцах — па той простай прычыне, што не падрыхтаваны да сваёй будучай працы. У вучылішчы іх вучылі зусім не таму, чым даводзіцца займацца пазней.

АРЫЕНТАЦЫЯ — НА ШТО?

Асноўны недахоп падрыхтоўкі спецыялістаў у тым, што ў вучылішчы рыхтуюць не майстроў народнага промыслаў, а «самадзейных» мастакоў. Юнакоў не арыентуюць на традыцыйнае беларускае народнае мастацтва, напрыклад, ткацтва, кераміку, огаўскі роспіс і г. д. Замест гэтага вучаць... палехскаму роспісу. Традыцыі палеха, аддаленыя ад сваіх вытокаў, адарваныя ад караняў, у Беларусі знаходзяцца ў штучных умовах і таму не прыжываюцца. Выпускнікі вучылішча, якія авалодалі палехам, не могуць звысці работы, ім даводзіцца перавучацца.

Альбо возьмем разьбу па дрэву. Гэта — традыцыйны беларускі промысел. Але як яго вывучаюць у Бабруйску? Бяруць,

скажам, вобраз з фальклора — таго ж Несцерку, толькі рэжуць рэч зусім не ў стылі беларускага народнага мастацтва. Акрамя таго, у вучылішчы не звяртаюць увагі на ўтылітарнасць рэчаў, празмерна захопляюцца дэкорам.

Не дае станоўчых вынікаў і разьба па косці, якой таксама захопляюцца ў бабруйскім вучылішчы. Гэта — мастацтва Поўначы. Вось там, думаецца, і павінны развівацца яго традыцыі.

Народнае мастацтва, пазбаўленае традыцыі, адарванае ад сваіх караняў, становіцца самадзейнае. А мастацтва народнае і самадзейнае — рэчы зусім розныя. І пра гэта трэба гаварыць, таму што ў апошні час нейкая эклектыка,

блытаніна ў разуменні народнага і самадзейнага наглядаецца асабліва часта. Нават на выстаўках работы народнага майстроў і самадзейных мастакоў часам дэманструюцца разам. Гэта дызарыентуе глядача. Тое ж самае, па-мойму, адбываецца і ў бабруйскім вучылішчы. А церпяць ад гэтага і промыслы, і выпускнікі вучылішча.

На мой погляд, патрэбна перабудова ўсёй структуры навучання ў Бабруйскім МПТВ. Асабліва ў сувязі з пастановай «Аб развіцці народнага мастацкіх промыслаў». Трэба нацэляваць вучняў на засваенне народнага відаў творчасці, народнага традыцый і прыёмаў, — каб выпускнікі вучылішча ўліваліся ў мастацкія промыслы рэспублікі.

У. БАСАЛЬГА,
старшыня камісіі Саюза мастакоў
БССР па рабоче з народнымі
майстрамі і самадзейнымі мастакамі.

Або вярну!

ПРА ЯНКУ ЛУЧЫНУ нам мала што вядома. Даследчыкі-літаратуразнаўцы звычайна абмяжоўваюцца толькі разглядаць творчасці паэта. Што датычыцца біяграфіі аўтара «Вязанкі», дык яе можна вызначыць толькі пункцірам. Мінск, Пецярбург, Варшава — усё гэтыя, ды і, напэўна, многія іншыя мясціны, цесна звязаны з жыццём і творчым шляхам паэта.

А калі глянуць на каўказскі перыяд яго жыцця? Дзе працаваў Лучына, якую пасаду ён там займаў, у якім асяроддзі знаходзіўся, з кім сябраваў, якія творы напісаў там — усё гэта ўяўляе вялікую цікавасць.

Што Лучына быў на Каўказе — не выклікае сумнення. Есць у яго верш «Велічны малюнак». Пачынаецца ён такімі радкамі: «Выгляд велічны Каўказа! Там на скалах скал грамады, там з вяршыняў вод каскады з рыкам коцяцца па схілах з грознай, нестрыманай сілай, — грывне, блісне і адразу знікне ў бездань вадаспадам». Так, зразумела, мог напісаць толькі чалавек, які сваімі вачамі бачыў цудоўныя краявіды.

Паводле тых звестак, якія да нас дайшлі, Лучына пражыў на Каўказе шмат гадоў. С. Майхровіч піша ў манаграфіі «Янка Лучына», што праз якія-небудзь два гады пасля заканчэння Пецярбургскага тэхналагічнага інстытута будучы аўтар «Вязанкі» «прызначаецца начальнікам Галоўных чыгуначных майстэрняў» у Тыфлісе.

Тэхналагічны інстытут Я. Лучына закончыў восенню 1877 года, атрымаўшы званне інжынера-тэхнолага. Івану Люцыянавічу споўнілася дваццаць шэсць гадоў. Перад ад'ездам з Пецярбурга ён падаў наступнае прашэнне:

«Яго Правасхадзіцельству Пану Дырэктару С.-Пецярбургскага Тэхналагічнага інстытута, Закончыўшага курс Івана Неслухоўскага
Прашэнне.

Маю гонар прасіць пакорна Ваша Правасхадзіцельства аб высылцы мне дыплама на імя майго бацькі Люцыяна Ягоравіча Неслухоўскага ў губернскай горад Мінск на Юр'еўскай вуліцы ў доме Лапцкага.

Закончыўшы курс Іван Неслухоўскі,
1877 года, 15 верасня. С.-Пецярбург».

Выходзіць, такім чынам, што на Каўказ Я. Лучына мог паехаць не раней восенню 1877 года, а калі верыць даследчыку, то на пасаду начальніка Галоўных чыгуначных майстэрняў прызначаны недзе ў 1879 годзе.

Начальнік чыгуначных майстэрняў, ды яшчэ галоўных — пасада на той час высокая, і, падумалася, нейкія сляды Неслухоўскі-Лучына павінен быў пасля сябе абавязкова пакінуць. Значыцца, трэба ехаць у Тбілісі, дзе знаходзіцца Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў Грузінскай ССР.

Той, каму давялося працаваць у архіве, ведае, якая гэта радасць — знайсці невядомы дагэтуль літаратуразнаўству матэрыял. Я неаднойчы адчуў радасць такіх знаходак. Але тут, у Тбілісі, мяне напаткала няўдача. Справа ў тым, што большая частка дакументаў Закаўказскай чыгункі загінула, і даведацца што-небудзь пра Лучыну, на жаль, не ўдалося.

І ўсё ж паездка мая не была марнай у тых адносінах, што дазволіла ўсумніцца ў верагоднасці аднаго вельмі важнага факта з біяграфіі Я. Лучыны: яго службы начальнікам Галоўных чыгуначных майстэрняў у Тыфлісе, як пра тое пішуць не толькі С. Майхровіч, але і другія даследчыкі — А. Лойка, аўтары раздзелаў пра Лучыну ў падручніках па гісторыі беларускай дакастрычніцкай літаратуры і іншых.

Некаторыя дакументы былой Закаўказскай чыгункі захаваліся: «Матрыкулярная кніга Тыфліскіх Галоўных чыгуначных майстэрняў», «Журналы здарэнняў на Закаўказскай чыгункі», «Вопіс дакументальных матэрыялаў Галоўных чыгуначных майстэрняў» і іншыя. З іх можна даведацца, хто і калі займаў пасаду начальніка тыфліскіх майстэрняў. Есць там і загады на прызначэнне на гэтую пасаду. Так, 31 сакавіка 1888 года начальнікам Галоўных чыгуначных майстэрняў быў прызначаны Н. П. Бараеў, у 1889 годзе — Б. Стрымежскі, а да яго і да Бараева — Фрэнк і г. д. Прозвішча Неслухоўскага ў гэтых паперах нідэ не сустракаецца.

Гісторыя тыфліскіх чыгуначных майстэрняў добра вивучана. На іх базе ў савецкі час створаны ў сталіцы Грузіі вялікі вагонарамонтны завод. Яго гісторык — А. Жыглюў — апісваў шмат людзей, што працавалі ў майстэрнях яшчэ ў 90-я гады мінулага стагоддзя. Яны называлі прозвішчы многіх начальнікаў тыфліскіх майстэрняў і ніводнага разу не назвалі Неслухоўскага.

Галоўныя чыгуначныя майстэрні былі заснаваны, як пра тое можна даведацца з кніжкі А. Сарагацяна «Гісторыя чыгунак Закаўказзя» (1970 г.), у 1883 годзе. Так што версія пра тое, што Лучына праз два гады пасля прыезду ў Закаўказзе быў прызначаны на пасаду галоўнага начальніка майстэрняў, адпадае сама на сабе.

I. БАС

Янка Лучына на Каўказе

Чыгуначныя майстэрні былі самым вялікім прадпрыемствам у Тыфлісе. Ужо ў 80-я гады на іх працавала больш за тысячу чалавек. Начальнік гэтых майстэрняў быў асобай вельмі ўплывовай і вядомай у горадзе. Паводле ўспамінаў М. Горкага, які працаваў у тыфліскіх майстэрнях у 1891—1892 гадах, нават рахунавод лічыўся там «вялікай птушкай». Прозвішчы розных начальнікаў Галоўных чыгуначных майстэрняў можна знайсці ў «Каўказскіх календарых», пачынаючы з 1884 года. Есць там і тая ж Бараеў, Стрымежскі, Фрэнк, пра якіх ішла ўжо гаворка. Прозвішча Неслухоўскага Івана Люцыянавіча і ў «Календарых» няма.

Прызнацца, я нават узрадаваўся гэтаму, бо рабочыя майстэрняў, даведзеныя да адчаю непаспешнай працы, шматлікімі штрафамі, мізэрным заробкам, неаднойчы стралялі ў таго, хто ўзначальваў майстэрні. Гісторык-даследчык Н. Чахавшвілі адзначае ў сваёй кнізе «Рабочы рух у Грузіі» (1958 г.), што забастоўкі рабочых майстэрняў вызначаліся асаблівай упартасцю, працягласцю, і прычынай з'яўлялася выключна цяжкае становішча рабочых.

Так, наўрад ці Я. Лучына займаў пасаду начальніка Галоўных чыгуначных майстэрняў у Тыфлісе. Калі ён і працаваў там, дык на іншай пасадзе. Аўтар прадмовы да зборніка «Паэзія Яна Неслухоўскага», выдадзенага ў Варшаве на польскай мове ў 1898 годзе, піша, што пасля заканчэння тэхналагічнага інстытута «перад ім адкрылася дарога самастойнай працы», якую «шукаў аж на Каўказе», там «праз два гады дамогся пасады начальніка чыгуначных складаў».

Да гэтых звестак мы можам паставіцца з поўным даверам, бо з усяго відаць, што невядомы аўтар прадмовы асабіста быў знаёмы з Івайам Люцыянавічам. Ён, напрыклад, паведамляе, што ў дзяцінстве Неслухоўскі быў жвавым хлапчуком, у Мінскую гімназію паступіў адразу ў 3-ці клас, любіў вудзіць рыбу, палыванне. Прыхаўшы ў Мінск, каб наведаць сваякоў,

нечакана цяжка захварэў і мог хадзіць толькі на мыліцах. Нягледзячы на гэта, Івана Люцыянавіча ніколі не пакідаў гумар.

Зборнік «Паэзія Яна Неслухоўскага» выйшаў, калі меркаваць па цензарскім дазvole (20 студзеня 1898 г.), праз некалькі месяцаў пасля смерці Лучыны (1897 г.). Не выключана магчымасць, што аўтар прадмовы прымаў актыўны ўдзел у выданні кніжкі. Ва ўсякім разе, асабістае знаёмства яго з Я. Лучынам не выклікае сумнення, і калі б апошні працаваў начальнікам Галоўных чыгуначных майстэрняў, то пра гэта было б сказана ў прадмове.

Шкада, што М. Горкі, які ведаў Я. Лучыну, не паведамаў, дзе і калі адбылося іх знаёмства. Вядома, што ў першае сваё вяртанне з Сарэнта (Італія) ў Савецкі Саюз у маі 1928 года Аляксей Максімавіч праязджаў праз Беларусь. На пагранічнай станцыі Негарэлае яго сустракалі працоўныя рэспублікі. У гутарцы з прадстаўнікамі мінскай грамадскай Горкі між іншым запытаў: «А дзе Янка Лучына? Я асабіста ведаў яго». Аляксей Максімавіч выказаў жаль, што Я. Лучыны ўжо няма, што ён памёр.

Дзе адбылося знаёмства Горкага і Лучыны? Лагічна думаць, што сустрэліся яны ў тых самых чыгуначных майстэрнях. У такім выпадку горад Тыфліс Іван Люцыянавіч пакінуў не раней 1891 года, бо ў канцы гэтага года малады Аляксей Пешкаў толькі быў прыняты ў майстэрні маляром. Апошняе зафіксавана ў «Матрыкулярнай кнізе тыфліскіх Галоўных чыгуначных майстэрняў», якая захоўваецца ў ЦДГА Грузінскай ССР.

Але пазнаёміцца яны маглі і ў другім месцы Каўказа. Чыгуначныя склады меліся не толькі ў Тыфлісе, але і ў Міхайлаўскім, Кутаісі, Батумі. Не выключана магчымасць, што Янка Лучына працаваў начальнікам аднаго з гэтых складаў і сустрэўся з Горкім, калі той летам 1892 года падарожнічаў па Закаўказзю.

Вярнуўшыся ў Мінск, Я. Лучына, як сведчыць аўтар прадмовы да зборніка «Паэзія...», стаў працаваць у тэхнічным бюро Лібава-Роменскай чыгункі. Тут жа, у горадзе, у Мінскім акруговым судзе служыў прысяжным павераным яго брат Генрых. Гэта відаць з «Памятных кніжак Мінскай губерні» на 1892—1898 гады. Здаецца, Генрых — адзін з сям'і Неслухоўскіх, які пайшоў па слядах бацькі і выбраў прафесію юрыста.

У Дзяржаўным гістарычным архіве Ленінградскай вобласці захоўваецца «Справа на студэнта Генрыха Люцыянавіча Неслухоўскага». З дакументаў, што там ёсць, відаць: нарадзіўся Генрых 20 студзеня 1860 года і быў, такім чынам, маладзейшы за свайго брата Івана на восем з паловай гадоў. Вучыўся ў той самай Мінскай класічнай гімназіі, а калі скончыў яе, падаў у 1881 годзе на імя рэктара С.-Пецярбургскага універсітэта прашэнне з просьбай залічыць студэнтам на юрыдычны факультэт.

У Я. Лучыны былі тры браты і дзве сястры. Ніякіх звестак аб іх пакуль што не знойдзена. Вядома толькі, што адзін з братоў — Юльян — скончыў Нава-александрыіскі інстытут сельскай гаспадаркі і леса-водства, з 1897 па 1914 год працаваў у Курску ў землеўпарадкаўчых партыях.

Архіўная «Справа на студэнта Генрыха Люцыянавіча Неслухоўскага» дае некаторыя звесткі пра маладошага брата Я. Лучыны, што мае бяспрэчную цікавасць, бо непасрэдна адносіцца да біяграфіі паэта.

Архіўныя сховішчы тояць яшчэ шмат невядомага пра жыццё і творчасць беларускіх пісьменнікаў. Будзем спадзявацца, што з часам знойдуцца новыя матэрыялы і пра Я. Лучыну — аднаго з пачынальнікаў крытычнага рэалізму ў беларускай літаратуры. Яны дадуць адказ на многія пытанні, звязаныя з аўтарам «Вязанкі», у тым ліку і з каўказскім перыядам яго жыцця і творчасці.

СКАРБ НА ГАРЫШЧЫ

Хутар былой леснічоўні ля вёскі Адцэда быў прызначаны на знос. На хлеў знайшоўся пакупнік — калгаснік Вацлаў Ясяновіч. Дапамагчы разабраць старыя вуглы Вацлаў Міхайлавіч папрасіў суседа, мясцовага настаўніка, Івана Андрэвіча Шавеля. Настаўніку пашанцавала: на гарышчы захавалася шмат рэдкіх рэчаў, спісаных часам, але не гісторыяй.

Сярод іх былі ступа, матавіла, сукналы, бёрды, ніты — трыація прылады і шэраг рэчаў часоў партызанскага руху на Стаўбцоўшчыне (флягі, самаробныя кубкі, салдацкія сумкі, брызентавае вдро). А яшчэ — нігі! Пад шыноўнай, цёмна-карычневай скураной вокладкай — пажоўклы старонкі III-га тома «Гісторыі народа польскага ад пачатку хрысціянства».

ва», якая была выдадзена ў Варшаве ў 1781 годзе. На палях фаліанта шмат паметак, нататак на польскай мове. Сярод знаходак — школьныя хрэстаматыі — чы т а н к і, падручнікі па геаграфіі і гісторыі для польскай школы, якія выдаваліся ў пачатку XX стагоддзя.

А як цікава было пагартачь важную падшыўку варшаўскага «Вянца» — ілюстраванага перыядычнага выдання на

польскай мове, пазначанага 1872 годам. Уладальнік яе быў, відаць, чалавекам акуратным, дапытлівым і адукаваным, калі так грунтоўна захавалі нумары перыядычнага свайго часу. Магчыма, ён захапіўся творамі выяўленчага мастацтва, рэпрадукцыі якіх прадстаўлены ў «Вянцы» надзвычай багатай налекцыяй. Увогуле, тэматыка выдання была вельмі разнастайная. Тут мы знаходзім музычныя, літаратурныя і тэатральныя агляды, тлумачэнні да рэпрадукцыі з нарцін, скульптур, розныя геаграфічныя этнаграфічныя

звесткі аб «землях і народах», прыгоды і абразні, хроніку і, нарэшце, звесткі аб касцёлах і іх служыцелях. Выходзіў «Вянец» два разы на тыдзень.

Пэўную цікавасць вучоных-даследчынаў творчасці Уладзіслава Сыракомлі могуць выклікаць «Штрыхі да біяграфіі...» паэта, надрукаваныя ў некалькіх нумарах «Што тыднёвіка ілюстраванага». Падшыўка гэтага варшаўскага выдання 1882 года таксама захавалася на гарышчы старога хлява. Як і «Вянец», «Што тыднёвік...» багата ілюстраваны, змяшчае

разнастайную замежную хроніку, выдавецкія навіны, розныя бібліяграфічныя звесткі і іншае.

Цікава, што ў гэтых выданнях нямаюць вядомых нам назваў беларускіх вёсак, пасёлкаў, гарадоў. Тут — шмат малюнкаў архітэктурных збудаванняў мінулага, многіх з якіх сёння ўжо няма. Усё гэта можа зацікавіць вучоных-этнографію і мастацтвазнаўцаў. Знаходкі Івана Андрэвіча Шавеля сталі экспанатамі краязнаўчага музея Старавержанскай сярэдняй школы.

В. ДРАНЧУК.
Стаўбцоўскі раён.

ІГРАЮЦЬ
ВАЙСКОВЫЯ
МУЗЫКАНТЫ

Дарагая рэдакцыя!

Мы часта слухаем па радыё, глядзім па тэлебачанні выступленні духавога аркестра штаба Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі. Раскажыце, калі ласка, на старонках вашай газеты пра гэты калектыў.

Сержант Аляксандр МАХНАЧ.

Духавы аркестр штаба Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі... Гэты калектыў мы прывыклі бачыць на парадах і дэманстрацыях, на масавых святах.

Не сніня і не ўчора прыйшла да яго слава. Ён з'яўляецца лаўрэатам конкурсу аркестраў Узброеных Сіл СССР, лаўрэатам прэміі Ленінскага камсамола Беларусі. Створаны чвэрць стагоддзя назад для прапаганды музыкальнай культуры сярод воінаў, аркестр гаворачы ваеннай мовай, стаў у строй высокапрафесійнальных творчых калектываў рэспублікі.

За лёгкасцю, дакладнасцю ігры музыканта заўсёды стаіць карпатлівая праца, але аркестранты з пагонам і на плячах—гэта яшчэ і воіны з усім распарадам армейскага жыцця.

Для парада воінаў і дэманстрацыі працоўных яны павінны ведаць на памяць каля сарака музыкальных твораў і ўмець іх іграць у парадным строі, на маршы.

Для палкоўніка В. М. Пянчука, мастацкага кіраўніка аркестра, народнага артыста БССР армейскі аркестр—гэта скарбніца невычарпальных магчымасцей. Гэтым высокапрафесійнаму калектыўу пад сляу і музыкальнай класіцы, і самыя складаныя творы беларускіх кампазітараў, і кампазітараў братніх рэспублік.

В. М. Пянчук аранжыраваў для аркестра песні «Мой Мінск» і «Лясенчю песню» У. Алоўнікава «Нёман» Н. Скалоўскага, творы І. Лучанка і іншых кампазітараў. Ім самым напісаны марш «Партызаны Беларусі», «Беларускі марш» на тэмы песень У. Алоўнікава, «Беларускі камсамольскі марш» на тэмы песень І. Лучанка, якім часта пачынаюцца канцэрты аркестра.

Мінчане памятаюць, з якім поспехам прайшлі ў сталіцы Беларусі гастролі праслаўленага Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра Саюза ССР. Аднак, нямногім вядома, што свай поспех масквічы падзялілі з многімі музыкантамі ваеннага аркестра. У той сезон частка аркестра Вялікага тэатра засталася ў Маскве для работы з Міланскім тэатрам «Ла Скала», які гастраліваў у нашай краіне. Можна ўявіць, з якім хваляваннем чакалі маскоўскія артысты сустрэчы з ваеннымі музыкантамі, якія павінны былі іграць партытуру опер «Хаваншчына», «Сямён Катко» і іншых.

Вядомыя савецкія дырыжор, лаўрэат дзяржаўных прэміяў, народны артыст СССР В. Хайкін так тады апіваў работу аркестрантаў: «Для мяне і для калектыву аркестра Вялікага тэатра было вялікай радасцю сумеснае выступленне з ваеннымі музыкантамі».

Аркестру ўласцівы пастаянны творчы пошук. Не часта даводзіцца сустракаць музыкантаў, якія іграюць на духавых інструментах і спяваюць. А менавіта на конкурсе аркестраў Узброеных Сіл СССР у Маскве ўпершыню прагучаў незвычайны для духавога аркестра «воў В. Мурадзі—хор «Камушка» з оперы «Кастрычнік». Складаны чатырохголосы хор а капэла аркестранты выканалі з чыстай інтанацыяй, натхнёна, з вялікім уздымам.

Цёпла былі прыняты слухачамі і Канцэрт для фагётэіна з аркестрам Д. Камінскага, Канцэрт для кларнета з аркестрам М. Рымскага-Корсавава, з аркестрам спяваюць народная артыстка СССР Т. Ніжнікая, народныя артысты БССР І. Сарокін, В. Чарнябаев, заслужаныя артысты БССР В. Кучынскі, А. Сухін, лаўрэат рэспубліканскага конкурсу А. Падгайскі і многія іншыя.

Калі чуюш аркестр штаба ЧВВА, разумееш: гэта вельмі таленавіта.

М. МІХАЕВІЧ, Л. МАЗО.

ЦІ ЗНАЕМА вам такое дзіўнае адчуванне: чалавек сталага ўжо веку, з якім вы гутарыце, раптам здаецца вам маладым? Гэта доўжыцца адно нейкае імгненне, але вы зусім упэўнены, што толькі вось убачылі яго такім, якім ён, відаць, выглядаў даўным даўно. Не ведаю, якая тут прычына—ці то нейкая асабліва ягона ўсмяшка, ці то раптоўны блыск у вачах, а мо проста выраз твару...

Нешта такое перажыў я, калі размаўляў з Іванам Маркавічам Хворастам, адным з нашых старэйшых балетмайстраў. Невысокі, хударлявы (пра такіх ка-

ны Дзяржаўны ансамбль песні і танца на чале з Р. Шырмам, салістам і кіраўніком харэаграфічнай часткі ансамбля стаў І. Хвораст.

Перад самай вайной калектыў выехаў у вялікую гастрольную паездку—Масква, Каўказ, Арал. Тут яго напаткала 22-е чэрвеня...

Ансамбль быў эвакуіраваны ў Краснаярск, а ў 1943 годзе, калі пачалося вызваленне Беларусі, перабазіраваўся ў Навабеліцу.

Іван Маркавіч жыва помінь той час. Выступленні ў шпіталях, на перадавой, у партызанскім атрадзе, куды яго з пар-

ён паклаў руку на кніжку і сумна ўсмінуўся,— хто будзе пасля мяне, мо скажа дзякуй...

Гартаю старонкі. Малюнкi, схемы, розныя значкі.

— Добра музыкантам,— гаворыць Іван Маркавіч,— у іх ёсць ноты. А мы, харэаграфы, карыстаемся толькі ўмоўнымі абазначэннямі.

Спрабую ўчытацца. Скрупулёзна апісаны і паказаны схематычна кожны рух, кожная пазіцыя танца. І хто за кім стаіць, і хто куды рухаецца, і што ў гэты час робіць рукамі і нагамі...

Большасць з гэтых танцаў пастаўлена Іванам Маркавічам у шматлікіх самадзейных харэаграфічных калектывах рэспублікі—ваўкавыскай «Малалосці», дзятлаўскім «Лянку», ліскай «Лічанцы», навагрудскай «Свіцязі» і г. д.

Я цікаўлюся ў Хвораста, чаму яго «сфера ўплыву» больш за ўсё прыпадае на Гродзеншчыну. Ён тлумачыць, што добра ведае яе, там некалі працаваў.

Гэта трэба толькі паслухаць, з якім імпэтам расказвае ён, як ставіў той ці іншы танец. Здаецца, зараз тут, у кабінете, і паказа яго.

— Разумееш, для кожнага калектыву важна знайсці танец, уласцівы менавіта гэтай мясцовасці,— гаворыць Іван Маркавіч.— Скажам, у ваўкавыскім ансамблі мы паставілі «Падушачкі», запісаныя ў гэтым раёне. Ігры танец, які супраджаецца песняй:

Яго люблю, яго люблю — таго падалю,
Пухавую падушачку таму падалю...

І ў Смаргоні, калі пачаў працаваць Іван Маркавіч з мясцовым ансамблем песні і танца, доўга шукаў ён той каротны нумар, які б асацыяраваўся менавіта са Смаргоншчынай. Успомнілася, што ў дзесяці кіламетрах ад раённага цэнтара ёсць пасёлак Залессе, а ў тым пасёлку жыў у свой час Міхал Агінскі. Так нарадзілася харэаграфічная кампазіцыя «Паланез Агінскага».

— Гэта была вельмі складаная работа,— успамінае Хвораст.— Паланез некалі быў танцам шляхецкім. А чаму яго нельга трансфармаваць на народную аснову? Потым хацелася, каб танец ішоў у суправаджэнні хору. Давалася, зыходзячы з рытмікі мелодыі, самому склаці словы.

Іван Маркавіч, адбіваючы пагой такт, спявае:

Гасне сонца за гарою,
Цень іладзецца на прастору,
Не сумуй такой парою—
Загарацца ў небе зоры...

«Паланез» ансамбль (дарэчы, ён неўзабаве стаў насіць імя Агінскага) паказваў з узнёмым поспехам у Гродне, у Маскве ў Крамлёўскім палацы з'ездаў, у Зорным гарадку касманаўтаў, у час гастролі ў Польшчы, ГДР...

У тым жа калектыве Хвораст паставіў яшчэ некалькі танцаў, звязаных з гісторыяй Смаргоні.

Мы раскажам яшчэ пра адзін калектыў, слава якога ў значнай ступені таксама звязана з імем Івана Маркавіча Хвораста. Гэта—навагрудскі народны ансамбль песні і танца «Свіцязь».

Навагрудак у сядомасці нашай паяднаны з вялікім Адамам Мішкевічам. Ён тут жыў, ён апеў мілія ягонаму сэрцу беларускія краявіды, цудоўнае возера Свіцязь.

Выдатную баладу Мішкевіча пра гэтае возера і паклаў І. Хвораст у аснову кампазіцыі «Світанне над Свіцязю»—шматпланавы твор з музыкі (яе напісаў Ігар Лучанок), дэкламацыяй (тэкст Івана Маркавіча), харэаграфічнымі нумарамі і хорам.

Яна вельмі сучасная, гэтая кампазіцыя, бо Хвораст не абмежаваўся старым паданнем, якое натхніла некалі вялікага паэта. Ён злучыў гэтае паданне з сённяшнім днём, калі над Свіцязю гучаць іншыя, шчаслівыя песні.

І тут назва кароннага нумара дала назву калектыву. «Світанне над Свіцязю» прымалі з захапленнем глядачы многіх гарадоў краіны, Польшчы, Чэхаславакіі, дзе ансамбль прымаў удзел у XXXI Міжнародным фестывалі народнай песні і танца. Калектыў паказаў там у пастаноўцы Івана Маркавіча і такія выдатныя народныя танцы, як «Дзявочы карагод», «Лён кучаравы», «Мікіта», «Пойдзем, пойдзем лугам»...

Гэтыя нататкі, вядома, не прэзентуюць на поўнае жыццёпісанне майго героя. Гэта толькі штрыхі да партрэта чалавека, які прывяціў сваё жыццё «адной, але палымянай страстці». У наступным годзе яму будзе семдзесят. На развітанне ён сказаў, што збіраецца ў камандзіроўку. Туды ж, на Гродзеншчыну. Хоча паставіць некалькі новых танцаў. Шчаслівай і доўгай яму дарогі.

М. ЗАМКІ.

ЗАПРАШЭННЕ
ДА
ТАНЦА

жыць—тонкай касці чалавек), надзвычай абаяльны і вельмі інтэлігентны, ён сядзеў, некай па-дзіцячы паклаўшы рукі на калені, і расказваў, расказваў—нібы карункі плёў. І старонку за старонкай чытаў я кнігу чужога жыцця, галоўным зместам якога быў танец.

Так і хочацца скаламбурывыць: гэты чалавек пратанцаваў усё жыццё... Але пра такі сур'ёзны занятак можна гаварыць толькі з вялікай павагай. Калі ж улчыць, што Іван Маркавіч навучыў танцаваць сотні і сотні людзей, дык тут, як кажуць, шапку здымі перад ім...

Як да чалавека прыходзіць прызвание? Якія схаваныя дагэтуль імпульсы раптам пачынаюць дзейнічаць? Відаць, не на пустым жа месцы ўсё гэта спее?

Так, не на пустым. Я нібы ўвачавідкі ўбачыў маленькага бялявага хлапчука з той далёкай—у часе—вёсачкі, што на Пружаншчыне, хлапчука, ускалы ханага на матчынай песні. Матчына песня ў далёкім выпадку мае зусім канкрэтны змест. Соф'я Васільеўна Хвораст вядома была на ўсю акругу як пераўздымная спявачка і знаўца народнай песні. Рыгор Раманавіч Шырма, стрыечны брат Івана Маркавіча, запісаў ад яе ў свой час больш як дзвесце песень—сапраўдных перлаў беларускага фальклору.

— Столькі сплыло гадоў,— сумна ўсміхаецца мой субседнік,— а сніцца мне мама, бачу яе, як жывую, і песню яе чую...

Яна спявала на вяселлях і радзінах, на святочных гульбішчах. Часам, калі свята было ў самым разгары, Соф'я Васільеўна выводзіла за руку на сярэдзіну хаты сына і казала: «Ну, а цяпер наш Іванка патанцуе». І лёгенька падштурхнуўшы яго ў плечы, пачынала ў такт пляскаць у далоні і спяваць нешта вясёлае, задорнае. А хлапчук, павёўшы худым плечыкам і падпёршы рукі ў бокі, як быццам неахвотна, ляліва, праходзіў круг, другі і, раптам, бы падхоплены нейкай сілай, пускаўся ў такія скокі, выбрабляў нагамі такія выкрутасы, што прысутныя ад захаплення толькі цмокалі языкамі.

Вы скажаце: ці мала людзей у дзяцінстве спявала, танцавала, дэкламавала, а потым ішло па жыццёвых дарогах, якія зусім не былі звязаны з мастацтвам. Што ж, часта так яно і бывае. Ды толькі, відаць, тут не той выпадак. Тут захапленне перарасло ў арганічную патрэбу душы, калі ўсёй сваёй істотай чалавек пачынае адчуваць, што яно ў ягоным жыцці—самае галоўнае.

Мабыць, я штосьці спрашчаю. На самай справе ўсё было больш складана. Пачаць хача б з таго, што Іван Маркавіч скончыў універсітэт імя А. Мішкевіча ў Вільні па славянскай філалогіі. Праўда, і ў гімназіі, і ў тым жа універсітэце ён кіраваў танцавальным калектывам, а ў вольны час браў урокі ў мясцовых харэаграфіаў.

Праз год пасля вызвалення Заходняй Беларусі, калі ў Беластоку быў створа-

тёркай пераправілі на самалёце...

10 гадоў аддаў ён ансамблю. У 1950 годзе, калі калектыў быў ператвораны ў капэлу, Іван Маркавіч перайшоў у філармонію, дзе яшчэ 10 гадоў, да самай пенсіі, быў вядучым танцоўшчыкам.

Няхай даруе мне чытач гэтую скоратворку. Буду шчыры—я ўзяўся пісаць не пра былога танцоўшчыка Івана Маркавіча Хвораста, а пра Івана Маркавіча Хвораста—пенсіянера. Дзіўна? А пачалося ўсё з таго, што дырэктар Рэспубліканскага Дома народнай творчасці Ганна Мікітаўна Талчанская неяк запрасіла: «Напішыце пра Хвораста. Ён столькі робіць для мастацкай самадзейнасці! Да таго ж, чалавек надзвычай сціплы...»

Была яшчэ адна акалічнасць, якая зацікавіла мяне. Іван Маркавіч—нястомны збіральнік беларускага танцавальнага фальклору. Ім запісаны і пастаўлены дзесяткі народных танцаў, кожны з якіх карэннымі сваімі ідзе ўглыб стагоддзяў.

Чалавеку недасведчанаму адразу і не зразумець, як гэта—«запісаць» танец. Запісаць прымаўку, верш, песню—тут усё ясна. А танец? І, потым, дзе шукаць яго?

— Пакрысе пачаў я збіраць такія звесткі да вайны,—расказвае Іван Маркавіч.—Яшчэ калі наш шырмаўскі ансамбль быў прапісаны ў Беластоку. Ну, і пасля вайны, калі працаваў у Гродне. Ездзіў, хадзіў па вёсках, прыглядаўся, як кажуць—прынюхаўся. Тут, вядома, не зойдзеш у першую ж хату, не спытаеш у гаспадароў: «А што вы, даражынькі, танцуеце?» Убачыць увесь россып народнага мастацтва можна дзе-небудзь на вяселлі, на свята... Глядзіш—і раптам сэрца радасна закалоціцца: здаецца, знайшоў!

Слухаю Івана Маркавіча і міжволі ўспамінаю шмат разоў чутae пра работу геологаў—разведчыкаў золата. Праз цяжкасці, расчараванні праходзяць яны, пакулы знойдуць залатую жылу. І можна ўявіць іх радасць, калі раптам перад вачамі блісне самародак.

Я разумею, што не ўсе прымуць такое параўнанне: народны танец і залаты самародак. На жаль, большасць з нас каштоўнасць апошняга ўяўляюць куды больш канкрэтна. На жаль... Бо тая старая песня, той танец, што нарадзіліся разам з народам, становяцца яго духоўным набыткам. А гэта не мае ніякага эквіваленту ў сферы матэрыяльнай. Гэта—бясценна!

Іван Маркавіч кладзе на стол невялікую кніжку ў мяккай вокладцы. Называецца яна «Беларускія танцы». Шэсць з некалькіх дзесяткаў, запісаных ім,—«Козачка», «Кругавая кадрыля», «Бароўская кадрыля» і іншыя.

— Спядзяюся неўзабаве выдаць яшчэ адну такую кніжку,—гаворыць Іван Маркавіч.—Разумееш, калі я пачынаў свой шлях у харэаграфіі, не было ніякай літаратуры па народных беларускіх танцах. Кожны, хто займаўся ім, па сутнасці, пачынаў спачатку. Ну, а цяпер,—

ЗНАЁМСТВА ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Недзе на пачатку шасцідзсятых на газетным стэндзе ля Дома друку ўвагу маю прыцягнула фота. Нешта нахшталь вядомага аўтапартрэта маладога Тараса Рыгоравіча... Чытаю прозвішча — Мікола Сом. Запаў зухваты воблік маладога паэта, запалі і маладыя, задзірыстыя вершы ягонныя.

Мікола Сом — зараз прызнаны майстар пранікнёнага радка не толькі на Украіне.

Прыемна было сустрэць свайго даўняга завочнага сябра ў Мінску, у часе ягонага паездкі па Беларусі, дзе яго цудоўна (што асабліва радавала Мінолу) разумелі без перакладу і рабочыя, і калгаснікі, і тыя сінявокія і каравокія, для наго ў паэта надзвычай багата вершаў.

Пераклад рабіў з самай што ні ёсць першакрыніцы — з рукапісных лістоў.

Слова паэзіі Міколы Сом.

Рыгор БАРАДУЛІН.

Як вада за вадою,
Так бяда за бядою.

Ледзь вайна паклывала з двара,
Кіравацца ў школу мне пара,
І пайшоў я ціхенька, нясмела,
А наўкола мора зашумела.

Той касцюм шумеў і шарудзіў,
Лапатаў, шасцеў, сануль будзіў.
Сяду ў класе... Рэжа мне і коле.
Не паварухніцца мне ў няволі.

Варухніся — ўсе крычаць: «Цішэй!»
Я царпеў, каб не дражніць вушэй,
Я царпеў і школа ўся — таксама,
Понуль корту не купіла мама.

Ах касцюм! Вяселы мой касцюм!
Колькі дум навеяў! Колькі дум!
Як з вады, зноў выныраюць згадкі
Пра касцюм найпершы з плашчпалаткі.

ПЕРШЫ СТРАХ

Дзе дрэмле смуга ў ясакарах,
Дзе ў полі асіны ў журбе,
У эрэнках тваіх цёмна-карых
Вясёлага ўбачыў сябе.

Аж сэрца заходзіцца ў скрусе,
Так блізка я па першыне:
Як раптам заплачаш — баюся! —
Ты змыеш слязою мяне...

Мікола СОМ

НЕЙТРАЛЬНЫЯ ВОДЫ

Я знаю: ў акіяне быць агародж не можа,
І нашы, і чужыя прастуюць караблі,
Ды думка на ўзгатове, і сэрца ў
растрывожы,
Рубцы па сэрцы крута, як межы,
праляглі.

У акіяне сёння яснытка пагода,
Ад розных узбярэжжаў мярэжаць
хвалі дно,
Нейтральныя, настылыя, ідуць насустрач
воды,

А сонца ў небе сінім — нейтральнае яно!
Мы йдзем па курсу проста. Не зблудзім
у аблудзе.

А хвалі ў акіяне — то ж нашых дзён
сліды.
Нейтральныя ёсць воды (нейтральныя
ёсць людзі!),
Ды я не п'ю салёнай нейтральнае вады!

ПЯЦЬ СЫНОЎ

Пяць пальцаў маёй рукі...
Пяць промняў зоркі — ў вякі...
Пяць цвёрдых мацерыкоў...

...Пяць у матулі сыноў,
Пяць сыноў было ў матулі.
Як жа ў небе згарэў адзін з сакалоў,
Як другі — у тарпедным гуле.

Трэці сын таксама... ў баях,
А чацвёртага... а чацвёртага
Не знайшлі на дымных палях
Ні жывога, ні мёртвага.

Мама!
Шчыруха мая!
Шчасце выпала пятаму —
Цэлы век

На майдане
я
Стаяць мушу.
Зорамі ўвесь западаю...

Мама!

КАСЦЮМ

З ПЛАШЧПАЛАТКІ

Як пашыла маці ў дні вайны
З плашчпалаткі шэрыя штаны
І пінжак (таксама з плашчпалаткі) —
Да мяне прысталі непаладкі.

Плакаў я і плакаў мой касцюм,
Калі дождж пускаў мяне на глум,
Не згіналіся штаны, як трубы,
Мокрыя... Аж лязгаталі зубы.

Ды бяды было на паўбяды,
Завярнуць не мог я чарады,
Не пускаюць крок ступіць штаныны,
Меў я ўволю смешнай тузаніны!

А скідаць — дык цэлая бяда,
Дзе ні стану — цераз край ваде.
Нібы лыцэр той, закуты ў латы,
У лужыне стаю я сярод хаты.

ДЗЕЦІ СТАВЯЦЬ СПЕКТАКЛЬ

Разам з усхваляванымі, гаманкімі школьнікамі я зайшла ў ярка асветленую залу невялікага будынка, што стаіць у цэнтры парку імя М. Горкага. Па ўсяму відаць, што тут хутка адбудзецца спектакль — частка залы адгароджана шырмай, на яе скіраваны неярпльвыя позіркі дзяцей. Мінута, другая... З-за шыры выходзіць дзяўчынка і аб'яўляе, што пачынаецца лялечны спектакль па казцы Горыня і Юдовіча «Смелыя сябры».

Маленькія глядачы, стаішы дыханне, сочаць за прыгодамі Ката і Зайца, якія перашкаджаюць Ваўку здзейсніць задуманае злачынства — з'есці Казляня... Выканаўцы роляў іграюць шчыра, весела, натхнёна і дзеці з усёй іх непадробнай непасрэднасцю рэагуюць на гэта — апладзіруюць, смяюцца, перажываюць...

Неўзабаве знікаюць лялькі, сціхае музыка, а усхваляваныя, радасныя глядачы не спяшаюцца пакідаць залу — ім шкада расставіцца з героямі казкі, якія сталі за гэты кароткі час блізкімі, любімымі.

Паступова зала пусцее, а я застаюся, каб даведацца, хто стварыў гэтае яркае відовішча, хто падарыў дзецям радасць.

Вось некалькі дзяўчынак акуратна ўкладваюць у вялікую скрыню ўжо знаёмых ката, зайца, ваўка... Другія лёгка, прывычна разбіраюць шырму. Гледзячы на іх, адчуваеш, што справа гэта ім добра знаёма, таму і робіцца ўпэўнена, з задавальненнем. Праз колькі часу ўся няхітрая гаспадарка тэатра гатова для перавозкі.

Дзяўчынкі абступілі мяне. Знаёміся. Усе яны — Марына Серабранская, Наташа Тондаль, Люда Грыб, Таня Каган, Лена Ліхавец, Марына Камарэвіч — артысты лялечнага тэатра Дома культуры будаўнічага трэста № 1. Вучацца яны ў 6—9 класах розных школ горада. Калектыў існуе пятнаццаць гадоў. І ўвесь гэты час нязменным кіраўніком яго з'яўляецца Р. В. Тэр-Маркар'ян.

— Здаецца, зусім нядаўна, — расказвае Роза Васільеўна, — мне даводзілася хадзіць па школах, расказваць пра будучы тэатр, запрашаць хлопчыкаў і дзяўчынак удзельнічаць у ім, вучыць іх рабіць лялькі, дэкарацыі... І вось прайшло пятнаццаць гадоў. Былыя выхаванцы даўно працуюць. Ёсць сярод іх настаўнікі, музыканты, будаўнікі, інжынеры. Гэта ўжо зусім дарослыя людзі. Але

наш тэатр яны не забываюць. Не-не ды і заходзяць на рэпетыцыі, на прэм'еры...

Так, прайшло нямала часу. Падрасцалі выхаванцы Розы Васільеўны, выбіралі ў жыцці свае дарогі, а на іх месца прыходзілі новыя... Так з году ў год, з месяца ў месяц.

У кастрычніку 1972 года на рэспубліканскім аглядзе мастацкай самадзейнасці калектыў паказаў спектакль па казцы Дж. Радары «Трава жадаўняў» і заняў першае месца. У 1975 годзе на рэспубліканскім аглядзе пад дэвізам «Арляныты вучацца лятаць» тэатр атрымаў званне лаўрэата. У маі 1976 года ў горадзе Панявежысе калектыў выступаў разам з лялечнымі тэатрамі з Чэхаславакіі, Літвы і Латвіі.

— Чэшскім сябрам, — расказвае Марына Серабранская, — вельмі спадабаўся наш спектакль «Новае адзенне караля», пастаўлены па казцы Г.-Х. Андэрсена.

Штогод тэатр паказвае звыш васьмнаццаці спектакляў. Прадстаўленні гэтыя праходзяць, як правіла, у самых розных месцах — дамах культуры, дзіцячых садах, школах, парках, клубках. Выступленні лялечнікаў карыстаюцца поспехам як

у юных, так і ў дарослых глядачоў.

Часта самадзейныя артысты выязджаюць са спектаклямі і да працаўнікоў сяла — у калгас імя Дзяржынскага і саўгас «Гарадзейскі» Нясвіжскага раёна, над якімі шэфствуе Дом культуры.

— Там у нас ужо ёсць сябры, з якімі можна пагаварыць і пра спектакль, і пра лялькі, і пра вучобу, — расказвае Наташа Тондаль, — і якія нас вельмі чакаюць. І для нас кожная паездка ў вёску заўсёды радасць.

Кожны ўдзельнік тэатра мае так званы «сшытак самаацэнкі», куды запісваюцца самыя патаемныя думкі, жаданні, планы на будучае, аднакі за ігру сваю і за ігру сяброў. Асабліва месца ў такіх сшытках адводзіцца спектаклям — ужо сыграным, і тым, у якіх хацелася б удзельнічаць. Роза Васільеўна прывучае сваіх выхаванцаў да самаантролю, ацэнкі сваіх дзеянняў, патрабавальнасці да сябе і іншых.

— Многія мае сённяшнія артысты, — гаворыць Роза Васільеўна, — мараць паступіць у тэатральна-мастацкі інстытут. Хто на акцёрскае, хто на рэжысёрскае аддзяленні. Каго ў

юнацкія гады не вабіць чароўны свет мастацтва? Але я ніколі не арыентую іх на лёгкі поспех. Наадварот, заўсёды падкрэсліваю, што работа акцёра гэта перш за ўсё праца, а потым ужо апладысменты, кветкі, віншаванні. Не ўсе, зразумела, — працягвае яна, — стануць артыстамі, але я ўпэўнена, што кожны з іх будзе мастаком у душы, і гэта, відаць, куды важней. Таму так важна разам з выхаваннем мастацкага густу, на мой погляд, прывіваць дзецям працавітасць, прыныповаць, упэўненаць у сабе.

Вось чаму ў тэатры па магчымасці ўсё робіцца самімі выканаўцамі спектакляў, зразумела, пад кіраўніцтвам Розы Васільеўны: і лялькі, і адзенне для іх, і дэкарацыі. Нават сцэнарны спектакляў пішуцца сумесна.

Ёсць у самадзейных артыстаў мара зрабіць адкрыты спектакль — выйсці на сцэну разам з лялькамі, у аднолькавых касцюмах... Яна, спадзяёмся, здзейсніцца.

А пакуль ідуць напружаныя рэпетыцыі, ідзе падрыхтоўка да новых выступленняў...

Калі дапісаліся гэтыя нататкі, прагучаў тэлефонны званок: мае знаёмыя артысты-дзедзі паведамілі (не без гонару), што іх лялечны калектыў атрымаў высокае званне народнага. Тэатр гэтага заслугоўвае.

Т. НІКІЦІНА.

ЦАРЫЦЫ—ЎДАВІЦЫ

СУЧАСНАЯ КАЗКА

У адной невялікай арганізацыі жылі-былі, не сумавалі, дакладней, працавалі тры царыцы-прыгажуні. Жыццё іх ішло ціха, мірна. Але раптам здарылася бяда: у іх дружны калектыў уварвалася заўдавецкая на сем гадоў жонка Іванкі-дурачка Васіліса Прамудрая. Можна, нічога з гэтага дрэннага і не выйшла б. Ды аднойчы побач з ёй царыца Несмяяна ўбачыла добрага малойца.

— Тэрмінова праводзім пасяджэнне мясцома, — аб'явіла Несмяяна. — Заадно з мерапрыемствамі на будучы квартал «прапясоцім» і Васілісу Прамудрую.

І «прапясоцілі»... Затым далі слова «віноўніцы». — Будзьце вы ўсе такімі ж, як і я, саламянымі ўдовамі! — замест апраўдання сказала Васіліса Прамудрая.

На гэтым і скончылася пасяджэнне. І ўсё пайшло па-ранейшаму — працавалі мірна і спакойна. Васіліса Прамудрая першыя два дні выходзіла на работу апрапанутая сціпла. А на трэці павялілася ў ружовай крэмпленавай сукенцы і ў чорным парыку. Царыцы аж раты паразулялі. Парашылі — не адставаць. Таксама набылі ружовыя сукенкі і чорныя парыкі.

А Прамудрая тым часам апранула блакітную сукенку і сівы парык. Царыцы зноў не адсталі ад яе.

А калі Васіліса Прамудрая

прышла ў новым пясцовым футры...

Карацей, муж царыцы Несмяяны не вытрымаў і закрычаў: — Я больш не магу!

— Што, не можаш жонку апрануць? — ускіпела царыца. — Ды без мужыкоў жанчыны апранаюцца ў сто разоў лепш, чым я...

Іхняя спрэчка працягвалася ў судзе і скончылася, як хацела таго Несмяяна, разводам.

Пачаў думаць аб разводзе і муж Алены Чароўнай. Але паглядзіць на сваю прыгажуню, на яе пухленькія вусны, на яе белыя ручкі і зальцеца горкімі слязамі. Не хапіла яму сілы волі зрабіць такі крок. Апраўнуў па апошняй модзе Чароўную, пакуль не наляцела да яго на базу камісія з АБРСУ. Аддалі пад суд. І паехаў ён туды, дзе Маркар цялят не пасвіў.

— Царыца Несмяяна і Алена Чароўная без мужыкоў жывуць — красуюцца, — заявіла аднойчы сваёму Гарынычу баба Бабарыха. — А я твае штаны мяю. Працую, свету белага не бачу. Чым я горшая за іх?

Падала на развод... — Глядзі ты, — штурхануўшы пад бок Кашчэя Бессмяротнага, заўважыла старэйшы член прафсаюза Баба Яга. — Бабарыха развялася! Васіліса Прамудрая як у ваду глядзела. Збыліся яе словы: усе нашы царыцы — прыгажуні ўдавіцамі сталі.

В. ДРУЖКОУ.

ФРАЗЫ

Нязгаснае творчае тленне.

Каб зуб мудрасці не быў малочным, паце Пегаса птушыным маланом.

Каб стаць карысным, не абавязкова быць выкапнёвым.

Афарызм — самы доўгі шлях у класікі.

Там, дзе квітнее культ Бахуса, пальмы першынства не растуць.

Пісаў для нашчадкаў, а быў у даўгу перад сучаснікамі.

Р. РУМКО.

Рыгор ЯСЭЕУ.

МАМА З ВЫДАВЕЦТВА

Пераняў сержант дзлўчынку. Плача тая беззлучыцу:

— З мамай мы ішлі да крамы

І — адсталі я

Ад мамы.

— Ну, не плач ты,

Хопіць,

Годзе.

Мама прыйдзе...

Маму знойдзем...

А працуе мама дзе?

— Вунь яна ужо ідзе!

Дзяда-аўтары да мамы

Ходзяць з тоўстымі тамамі.

Мама рэка іх,

Караціць,

Ей за гэта —

Грошы плоціць.

Нашай маме ўсё ўдаецца.

Наша мама — з выдавецтва.

Мікола РАНСКИ

АПОШНІ РАЗ

— Усё ты кветкі носіш Олі? —

Спытаў Аверка сябра Толью.

— Ды вось нясу апошні раз,

Бо заўтра пойдзем мы у ЗАГС.

ПАРОДЫЯ

ВЕРШЫ І ДРОВЫ

Складаваў у строфы словы,
Выццам дровы ў настры.
Уладзімір СКАРЫНКІН.

Тупа, як пэндзаль, сякера,
Збіт калун, як наблун,
Дзень памахаеш не ў меру,
І вечару — што без рун.

З дроў жа —

ДАСТАЎ БЫ...

Так Гаўрыла перад форткай

Запэўняў Марыну:

— Я табе дастану зорку,

Толькі дай драбіну.

Пераклаў з украінскай

Ц. ЛІЯКУМОВІЧ.

Георгій ЮРЧАНКА

Мікола КОРЧ

БЯСКРЫЎДНЫ ЖАНР

ГУМАРЭСКА

— Майце на ўвазе, — гаварыў мне загадчык аддзела райгазеты, — за чалавекам ходзіць цень, за фельетонам — абваражэце.

— Ага, — уздыхнуў я, — факты трэба правяраць і пераправяраць. Іншая справа — ісканкрэтны фельетон. Ніхто не крыўдзіцца, ніхто не абваражае. За такі бяскрыўды жанр я ўзяўся б.

— Вось-вось, якраз тое, што нам трэба! — узрадаваўся загадчык. — І вам спакойней, і нам клопату не будзе.

Праз некалькі дзён я прыйшоў у рэдакцыю і паклаў на стол загадчыка рукапіс.

— Чытайце, — кашлянуў я ў кулак. — Фельетон без фактаў. Карацей, гумарэска пад назвай «Доўбня».

Загадчык каршуном учпіўся ў рукапіс, а я ўважліва пачаў сачыць за выразам яго твару. Спачатку твар быў маркотны, потым памякчэў, распыліўся ва ўсмешцы. Потым загадчык гучна зарагатаў:

— Малайчына! Але хіба гэта гумарэска? Дурань і той здагадаецца, што доўбня — загадчык аддзела культуры Пырх. Ен пачне скардзіцца. Мы ж, здаецца, дамовіліся — нікога канкрэтна не чапаць.

Я пайшоў дамоў і пасля доўгага раздум'я напісаў апавяданне. Прыйшоў у рэдакцыю ў радасным настроі.

— Цяпер поўны парадак! — урачыста сказаў я. — Герой майго гумарыстычнага апавядання нават не ўмее чытаць. І пісаць скаргі не будзе. Лоўка я, га?

— Таварыш Корч, вы адарваліся ад жыцця, адсталі. Хіба вы не ведаеце, што ў нашай краіне даўно ліквідавана праклятая спадчына мінулага — непісьменнасць?

Ен спачувальна паглядзеў на мяне, але я па-ранейшаму смяяўся.

— На гэты раз вы памыліліся, — сказаў загадчыку. — Майму герою толькі чатыры месяцы.

— Тады іншая справа. Прачытайце гумарэску, ён доўга маўчаў.

— Бачу, таварыш Корч, што ранейшыя нашы размовы, — сказаў, нарэшце, ён, — не далі вам карысці.

— Не разумею вас. Гэта ж зусім бяскрыўдая гумарэска. І ніякіх скаргаў не будзе.

— Вы так думаеце? — загадчык саркастычна зірнуў на мяне. — Вы ніколі не былі ў гэтых у нашага рэдактара? Не былі, значыцца. Яго першынец — конія вашага героя. І соску гэтак жа выплёўвае, нагамі дрыгае, ноччу спаць не дае. Конія!

Тады я сказаў, што ў мяне з'явілася думка напісаць гумарэску пра снежнага чалавека.

— З гэтым героем усё будзе ў парадку. Газет не чытае, знакамітых родзічаў не мае.

— Але, — падняў на мяне вочы і нешта не дагаварыў загадчык.

— Што, але?

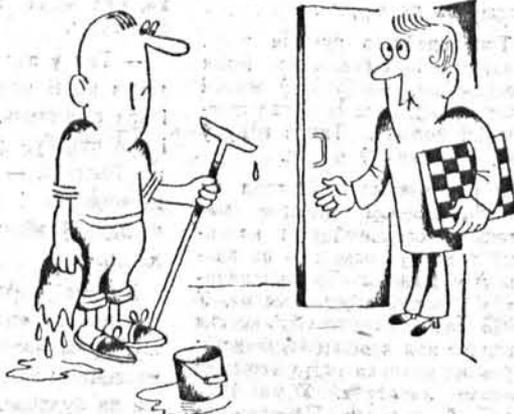
— Ці не пакрыўдзіцца на гумарэску члены гарадской спартыўна-лыжнай секцыі? Га?

Я нічога не адказаў.

Перадсвяточны калейдаскоп

Без слоў.

— Дзівак, сёння яшчэ толькі сёмае санавіка.

— Гачыш, якая цудоўная васьмёрка атрымалася, а ты кажаш — п'яны.

Малюнікі М. ШЫШЛОВА.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856 АТ 01103

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выйшленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Барыс БУР'ЯН,

Анатоль ГРАЧАНИКАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ,

Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Ігар ДАБРАЛЮБАУ,

Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,

Аляксандр КАПУСЦІН (намеснік галоўнага рэдактара),

Уладзімір НЯФЁД, Віктар ПРАТАСЕНЯ,

Іраіда САНКОВА, Мікола ТКАЧОУ,

Юлія ЧУРКО, Віктар ШЫМУК, Рыгор ШЫРМА.

Адказны сакратар Мікола ГІЛЬ.